

Univerzita Konštantína Filozofa

Filozofická fakulta

Katedra histórie

Bakalárska práca

2011

Denisa Rajtarová

Univerzita Konštantína Filozofa

Filozofická fakulta

Katedra histórie

Slovenská politika v ČSR. Modelové mesto Nitra.

(bakalárska práca)

Študijný program: učiteľstvo histórie a výchovy k občianstvu

Školiace pracovisko: katedra histórie

Školiteľ: PhDr. Róbert Arpáš, PhD.

Nitra 2011

Denisa Rajtarová

Čestné vyhlásenie

Vyhlasujem, že som prácu vypracovala samostatne, pri jej tvorbe som použila literatúru a pramene, ktoré uvádzam v zozname použitej literatúry a prameňov.

V Sľažanoch, 16. apríl 2011

Abstrakt

RAJTAROVÁ, Denisa: Slovenská politika v ČSR. Modelové mesto Nitra. [Bakalárska práca]. – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta: Katedra histórie. Školiteľ: PhDr. Róbert Arpáš, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: bakalár. – Nitra FF UKF 2011. 48 strán.

Cieľom práce je zamerať sa na regionálnu politickú situáciu v ČSR. Výrazné zastúpenie má dosiahnutie autonómneho štatútu. Práca sa zameriava na všeobecné náležitosti, ktoré viedli k vyhláseniu autonómie Slovenska. Prítomné je aj vyhlásenie autonómie na úrovni regiónu – modelovým mesto je Nitra. Práca si všíma dopad autonómie na nitrianske obyvateľstvo a zmenu politickej situácie po vyhlásení autonómie v spomínanom meste. Práca je rozdelená na tri kapitoly. Každá kapitola obsahuje niekoľko podkapitol. Predmetným záujmom prvej kapitoly je politická situácia v ČSR. Druhá kapitola sa zaoberá pokusmi o získanie autonómie a v tretej kapitole sa dôraz kladie na regionálnu politickú situáciu.

Kľúčové slová: medzivojnová politika, politické strany, autonómia, regionálne dejiny

Abstract

RAJTAROVÁ, Denisa: Slovak politics in the Czechoslovak Republic. Model city – Nitra. [Bachelor thesis]. – Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Arts: The Department of History. Tutor: PhDr. Róbert Arpáš, PhD. Qualification level: Bachelor. – Nitra FF UKF 2011. 48 pages.

The aim of the thesis is to concentrate upon a regional political situation in the Czechoslovak Republic. The important issue is the obtaining of a statute of autonomy. The thesis is focused on the general affairs which led to the Declaration of Independence of Slovakia. There is also a Declaration of Independence at the regional level – with Nitra as a model city. The thesis describes the impact of the autonomy for the citizens living in Nitra, as well as the change of the political situation after the declaration of independence in the above mentioned city. The thesis is divided into three sections. Each of them consists of several smaller parts. The subject matter of the first section is the political situation in the Czechoslovak Republic. The second section is concerned with the attempts to obtain autonomy and the political situation of the given region is described in the third section of the thesis.

Key words: policy in the interwar period, political parties, autonomy, regional history

Obsah

Úvod	7
1 Spoločný štát Čechov a Slovákov	9
1.1 Od vzniku k autonómii.....	9
1.2 Ústava Československej republiky z roku 1920	14
1.3 Politický život	15
1.3.1 Hlinkova slovenská ľudová strana (HSL'S).....	15
1.3.2 Agrárna strana	16
1.3.3 Slovenská národná strana	17
1.3.4 Československá sociálnodemokratická strana	17
1.3.5 Komunistická strana Československa	18
1.4 Postavenie Slovenska v Československu.....	18
1.4.1 Čechoslovakizmus a centralizmus	20
1.5 Kultúrna emancipácia	22
1.6 Nemecká hrozba.....	24
2. Snahy o autonómiu Slovenska	26
2.1 Prvé návrhy autonómie Slovenska z roku 1921	26
2.2 Oficiálny návrh zákona o autonómii z roku 1922	27
2.3 Návrh zákona o autonómii Slovenska z roku 1930	27
2.4 Posledný návrh na autonómiu Slovenska z roku 1938	28
2.5 Vyhlásenie autonómie Slovenska	28
2.6 Žilinská dohoda.....	30
3 Nitra za prvej Československej republiky.....	32
3.1 Štátny prevrat, konsolidácia pomerov a začlenenie Nitry do.....	32
Československej republiky.....	32
3.2 Vývoj a činnosť mestskej správy v rokoch 1918 – 1938	34
3.3 Pribinove slávnosti v Nitre v roku 1933	39

3.4 Nitra po vyhlásení slovenskej autonómie	43
Záver	45
Zoznam použitej literatúry	47

Úvod

Témou mojej bakalárskej práce je Slovenská politika v ČSR. Modelové mesto Nitra. Je to téma, ktorá vzbudila u mňa veľký záujem a podnietila ma k napísaniu záverečnej práce. Keďže som však o nej nemala náležité množstvo informácií, tak vo mne vzbĺkla myšlienka, že by bolo dobré, aby som sa o to nejakým spôsobom pričinila. Zakomponovanie regiónu, konkrétne mesta Nitra, do tejto témy sa mi zdalo veľmi príťažlivé.

Cieľom práce je zamerať sa na regionálnu politickú situáciu v Československej republike. Výrazne ma zaujíma aj priznanie autonómneho štatútu. Budem si všímať všeobecné náležitosti, ktoré viedli k vyhláseniu autonómie Slovenska. Na modelovom meste Nitra uvediem vývoj štátnej správy, a potom by som sa rada zamerala na vyhlásenie autonómie v Nitre. Chcela by som sa zamerať hlavne na to, ako sa autonómia dotkla obyvateľstva žijúceho v danom období v Nitre a akým spôsobom sa zmenila politická situácia.

Vo svojej práci som využívala niekoľko oporných publikácií, ktoré považujem za oporné v celej práci. Ide najmä o tieto práce: *Slovenské dejiny* – Marsina, Richard - Čičaj, Viliam – Kováč, Dušan et al.; *Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky* - Chovanec, Jaroslav – Mozolík, Peter; *Dejiny Slovenska V* – Kropilák, Miroslav; *Slovenská politika v rokoch 1848-1993* – Svätoslav Mathé. Z týchto publikácií som čerpala informácie týkajúce sa situácie v medzivojnovom období, snahy o autonómiu a predovšetkým ma v nich zaujímalo postavenie a zastúpenie politických strán. Pri regionálnych dejinách som sa opierala najmä o knižku od docentky Zubáckej s názvom *Nitra za prvej Československej republiky*. Ďalej mi cenné informácie poskytli nasledovné publikácie: *Dejiny Nitry: od najstarších čias po súčasnosť* – Gabriel Fusek - Marián Zemene; *Nitra v slovenských dejinách* – Richard Marsina. Veľmi zaujímavá a nápomocná mi bola nitrianska kronika.

Po preštudovaní všetkých dostupných materiálov, ktoré som mala pri písaní svojej záverečnej práce k dispozícii som ich spracovala do podoby, ktorú vidieť na nasledujúcich stranách.

Práca je rozdelená na tri kapitoly, pričom každá kapitola obsahuje aj niekoľko podkapitol. Cieľom prvej kapitoly je poskytnúť informácie o situácii

v medzivojnovoj Československej republike, ktoré viedli k vyhláseniu autonómie. Predmetným záujmom jednej z podkapitol je charakteristika ústavy Československej republiky z roku 1920. Veľká pozornosť je sústredená najmä na politickú situáciu v medzivojnovom období a politické strany, ktoré boli v danom období prítomné na politickej scéne. Zaujíma ma aj postavenie Slovenska v Československu. Za dôležitú považujem aj kultúrnu emancipáciu, ktorá sa týka najmä budovania organizačných, kultúrnych a umeleckých inštitúcií, divadiel, kín, rozhlasu a pod.

Druhá kapitola sa zaoberá snahami o autonómiu – dvadsaťročné úsilie autonomistických síl, reprezentantom ktorých bola Slovenská národná strana a Hlinkova slovenská ľudová strana, kde vidieť ich dominantné postavenie. V jednej z podkapitol rozoberám aj jednotlivé návrhy autonómie z rokov 1921, 1922, 1930 a napokon posledný návrh na autonómiu Slovenska z roku 1938 a jej vyhlásenie. V ďalšej podkapitole sa venujem podpísaniu Žilinskej dohody z dňa 6. októbra 1938.

Posledná kapitola sa týka konsolidácie pomerov v poprevratovej Nitre. Hlavnou témou tejto kapitoly je vývoj štátnej správy v meste Nitra. Dôležitou súčasťou tretej kapitoly je aj oslava Pribinových slávností pri príležitosti 1100. výročia postavenia prvého kresťanského kostola na našom území. Posledným, čo ma zaujímalo, bola situácie v Nitre po vyhlásení slovenskej autonómie.

1 Spoločný štát Čechov a Slovákov

Prvá svetová vojna sa nazýva aj „Veľká vojna“, pretože v čase jej vypuknutia (28. júla 1914) si len málokto vedel predstaviť, aká bude dlhá, ničivá a krutá a aké budú jej dôsledky. Prvá svetová vojna bola nielen vojnou zbraní, ale aj ideí. V tejto vojne zanikla stará mapa Európy. „Veľká vojna“ znamenala aj zlom vo vývoji habsburskej monarchie. Rakúsko – Uhorsko prestávalo byť schopné riešiť vnútropolitické vzťahy a čoraz nástojčivejšou sa stávala otázka nerovnoprávneho postavenia národov a národností monarchie, zároveň riešenie slovenskej otázky v súdržnosti s českou otázkou.

1.1 Od vzniku k autonómii

V čase vypuknutia vojny bolo Slovensko neoddeliteľnou súčasťou Uhorska a neexistovalo ako administratívny celok. Slováci ako národ sa bránili pred stupňujúcou sa maďarizáciou. Politické a kultúrne elity úporne bojovali o základné atribúty národnej existencie: zachovanie kultúry a jazyka. Iba niektoré regióny Slovenska boli zasiahnuté silne potlačenou národnou agitáciou. Vznik vojny a výbuchy maďarského šovinizmu úplne znemožnili aj skromnú politickú aktivitu na pôde Uhorska, keď sa vládny teror netajil tým, že pokiaľ ide o Slovákov, nadišla chvíľa posledného zúčtovania. Slovenská národná strana vyhlásila politickú pasivitu na dobu vojny.¹

To, čo nemohli Slováci prejavovať doma, snažili sa v plnej miere prejavovať v zahraničí. Zahraniční Slováci sa začali aktivizovať hlavne v Rusku a USA. 10. septembra 1914 Slovenská liga dopracovala memorandum, ktoré požadovalo úplnú samosprávu a samourčovací právo pre slovenský národ. Programovo znamenalo rozchod amerických Slovákov s utláčateľským Uhorskom a vyjadrovalo predstavy Slovákov doma.

Ďalším krokom česko – slovenského zahraničného odboja bola dohoda medzi Slovenskou ligou a Českým národným združením, na spoločnom boji za národné oslobodenie. Výsledkom bolo podpísanie Clevelandskej dohody 22. októbra 1915, kde hlavnou požiadavkou bolo vytvorenie

---

¹ HRONSKÝ, Marián. „Veľká vojna“: zánik Rakúsko – Uhorska a vznik spoločného štátu Čechov a Slovákov. In. HONZÁK, František. Dejiny Slovenska Dátumy, udalosti, osobnosti. Bratislava: SLOVART, 2007, s. 336 – 337.

česko – slovenského štátu, ktorý mal byť zložený z jednotlivých historických krajín – Čiech, Moravy, Sliezska, spojených so Slovenskom. Novovzniknutý štát mal byť federatívny, pričom Slovensko malo mať svoj vlastný snem, vlastnú vnútornú správu a súdy.

Vo februári 1916 sa Tomáš Garrigue Masaryk, Milan Rastislav Štefánik a Edvard Beneš dohodli na vytvorení Československej národnej rady, ktorá sa stala najvyšším orgánom česko – slovenského odboja. Tomáš Garrigue Masaryk sa stal predsedom, podpredsedami agrárny poslanec Jozef Durich a Milan Rastislav Štefánik, generálnym tajomníkom Edvard Beneš. Československá národná rada zorganizovala v zahraničí vojsko, ktoré bojovalo po boku Dohody.

Slovenskí politici sa zapojili do politického pohybu, ktorý nastal v Rakúsko – Uhorsku na jar 1917. Rozširovali sa styky s českými politikmi. Celkom otvorene sa však požiadavka rozchodu s Uhorskom a vytvorenie česko – slovenského štátu formulovala až na tajnej porade Slovenskej národnej strany 24. mája 1918. Na tejto porade, na ktorej sa zišli zástupcovia všetkých politických smerov na Slovensku, padlo rozhodnutie o česko – slovenskej orientácii slovenskej politiky. Tento program zostavený Andrejom Hlinkom mal jednoznačnú formuláciu: „Neobchádzajme otázku, povedzme otvorene, že sme za orientáciu československú. Tisícročné manželstvo s Maďarmi sa nevydarilo. Musíme sa rozísť.“ Martinská porada potvrdila kurz slovenskej politiky, ktorý sa začal utvárať už od začiatku 1. svetovej vojny.²

Na konci mája navštívil Ameriku predseda Česko – slovenskej národnej rady Tomáš Garrigue Masaryk, ktorý vystúpil pred Slováckmi žijúcimi v Pittsburgu s príhovorom: „Budú slobodné Čechy a bude slobodné Slovensko. Na Slovensku politické vedenie, školy, súdnictvo a iné inštitúcie budú slovenské, v Čechách české.“ Pittsburská dohoda znamenala ústup z hlavných požiadaviek Clevelandskej dohody. Zaručovala Slovákom, že „v samostatnom štáte z Českých zemí a Slovenska, Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy. Slovenčina bude úradným jazykom v škole, úrade a vo verejnom živote vôbec.“³ Táto dohoda predpokladala

---

² MARSINA, Richard – ČIČAJ, Viliam – KOVÁČ, Dušan et al. Slovenské dejiny. Martin: Matica slovenská, br, s. 195 - 202.

³ ĎURICA, Milan S.. Dejiny Slovenska a Slovákov. Bratislava: SPN, 1996, s. 102.

riešenie česko – slovenského vzťahu medzi oboma národmi na báze rovný s rovným.⁴

Od jari 1918 pokračoval očividný vnútorný rozklad Rakúsko - Uhorska. Predstavitelia česko – slovenského odboja sa snažili dosiahnuť od Dohody oficiálne uznanie samostatného Česko – Slovenska.⁵

Dôležitým krokom bola užšia porada predstaviteľov Slovenskej národnej strany v Budapešti zvolaná 12. septembra. Účastníci sa uzniesli na ustanovení Slovenskej národnej rady.⁶ Slovenská národná rada mala 25 členov, medzi ktorými bol Andrej Hlinka, Matúš Dula, Ferdiš Juriga, Pavol Blaho i sociálny demokrat Emanuel Lehocký.⁷

Zahraničný odboj dosiahol významný úspech, ktorým bolo vypracovanie a uverejnenie Vyhlásenia česko – slovenskej samostatnosti 18. októbra 1918 v USA. Toto vyhlásenie je známe ako Washingtonská deklarácia. Masaryk tu rozvinul všetky zásady, na ktorých malo byť založené budúce Československo: zásady demokracie, humanity a pokroku.⁸

Dňa 28. októbra 1918 prišiel dlho očakávaný deň. Rakúsko – uhorský minister zahraničných vecí Gyula Andrassy prijal americké podmienky a vyjadril ochotu začať vyjednávať o prímerí, čo znamenalo rakúsko – uhorskú kapituláciu.⁹ V ten istý deň Národný výbor v Prahe prevzal moc a prijal zákon vyhlasujúci samostatný Československý štát.¹⁰

V Turčianskom Sv. Martine sa na pozvanie Slovenskej národnej strany zišla porada slovenských politických činiteľov. Schôdza sa uskutočnila v budove Tatra banky 30. októbra. Politici sa vyjadrili za „Národnú radu slovenskej vetvy jednotného slovenského národa.“¹¹ Politická reprezentácia zvolila 20 – člennú Slovenskú národnú radu a jej 12 – členný výkonný výbor.¹² Predsedom Slovenskej národnej rady sa stal Matúš Dula, tajomníkom Karol Anton Medvecký.¹³ Toto rozhodnutie spečatili prijatím historického dokumentu:

---

⁴ MATHÉ, Svätoslav. Cesta k samostatnosti. Martin: Matica slovenská, 2006, s. 9.

⁵ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 202.

⁶ HRONSKÝ, ref. 1, s. 354.

⁷ ŠPIESZ, Anton. Dejiny Slovenska na ceste k uvedomeniu. Bratislava: Perfekt, 1992, s. 190.

⁸ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 204.

⁹ ĎURICA, ref. 3, s. 104.

¹⁰ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 205.

¹¹ ĎURICA, ref. 3, s. 104.

¹² HRONSKÝ, ref. 1, s. 367.

¹³ ŠPIESZ, ref. 7, s. 191.

„Deklarácie slovenského národa“, ktorou bolo Slovensko pripojené k česko – slovenskému štátu.

Návrh Martinskej deklarácie vypracoval evanjelický duchovný Samuel Zoch.¹⁴ Martinskou deklaráciou bola Slovenská národná rada vyhlásená za jediného oprávneného zástupcu Slovákov a žiadala pre nich sebaurčovacie právo. Tento dokument oficiálne zrušil zväzok slovenského národa s Uhorskom a ustanovil nový zväzok s českým národom.¹⁵

Od 14. novembra pracovalo v Prahe aj Revolučné národné zhromaždenie, ktoré malo 256 členov. Zvolilo Tomáša Garrigue Masaryka za prezidenta Československej republiky a bola vytvorená prvá koaličná československá vláda na čele s Karolom Kramárom. Slovenský národ bol v Revolučnom národnom zhromaždení reprezentovaný Slovenským klubom poslancov.¹⁶ Poslanci budapeštianskeho parlamentu Pavol Blaho a Ferdiš Juriga a ďalších 38 menovaných členov sa stali jeho členmi za Slovensko.¹⁷

Prvýkrát v dejinách boli vytýčené hranice Slovenska, čo bolo veľkou udalosťou. Otázkou hraníc riešila československá delegácia vedená predsedom vlády Karolom Kramárom a ministrom zahraničných vecí Edvardom Benešom.¹⁸ Uzavretím mierových zmlúv sa postavenie Československa medzinárodne stabilizovalo. Novovzniknutá republika však nemohla počítať s priateľskou podporou okolitých štátov pri riešení svojich vnútroštátnych problémov.¹⁹

Od vzniku Československej republiky nastal zápas o dosiahnutie základných sociálnych istôt.

Ešte v roku 1918 boli zrušené všetky tituly a výsady šľachty. Bola uzákonená osemhodinová pracovná doba a prišlo sa k rozsiahlej pozemkovej reforme. Všetka orná pôda nad 150 ha bola rozparcelovávaná. Prehíbené boli aj nemocenské, úrazové a starobné poistenie, vznikali podnikové rady, bolo uzákonené právo na štrajk.²⁰

Po vytvorení spoločného štátu Čechov a Slovákov bolo potrebné urýchlene skončiť s provizóriami a nahradiť dočasnú ústavu riadnou

---

¹⁴ HRONSKÝ, ref. 1, s. 367.

¹⁵ ŠPIESZ, ref. 7, s. 191.

¹⁶ HRONSKÝ, ref. 1, s. 367.

¹⁷ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 221 – 222.

¹⁸ KROPILÁK, Miroslav et al. Dejiny Slovenska V. Bratislava: SAV, 1985, s. 21.

¹⁹ HRONSKÝ, ref. 1, s. 360.

²⁰ AUGUSTA, Pavel - HONZÁK, František. Kukátko ČSR 1918 – 1938. Praha: Albatros, 1991, s. 12 – 13.

ústavou. Návrh novej ústavy pripravila vláda a národné zhromaždenie.²¹ Ústava Československej republiky bola prijatá 29. februára 1920 ako základný zákon štátu.²²

Na základe novej ústavy boli na apríl 1920 vyhlásené voľby. Vypísanie volieb aktivizovalo politický život na Slovensku, v ktorom prevládali jednotné politické československé strany. Najsilnejšou politickou stranou na Slovensku sa vo voľbách 18. apríla 1920 stala sociálnodemokratická strana, ktorá v parlamentných voľbách do poslaneckej snemovne získala 38% hlasov. Slovenský ľud prvý raz v dejinách volil podľa všeobecného volebného práva.²³

Napriek zlepšeniu kultúrnych a spoločenských podmienok Slovákov v Československej republike oproti Uhorsku časť slovenskej reprezentácie požadovala od centrálnej vlády autonómiu na základe Pittsburskej dohody. Snahy autonomistov Praha odmietala a až do oslabenia republiky po Mníchove napriek dohodám nedopustila.

Autonómia „bola podstatou vnútorných sporov medzi Slovákami a Čechmi“ v medzivojnovom období. Od 1. júla 1928 sa štátoprávna situácia čiastočne zmenila, keď sa Česko – Slovensko územne rozčlenilo na štyri krajiny: Zem českú, Zem moravskosliezsku, Podkarpatskú Rus a Slovenskú krajinu. Slovensko spravoval Krajský úrad, na čele ktorého bol krajský prezident.²⁴

Krajské zastupiteľstvo bolo bez zákonodarnej moci, malo iba časť výkonnej štátnej moci obmedzenú na niektoré hospodárske, školské, kultúrne a zdravotnícke veci. Preto Andrej Hlinka a Martin Rázus odmietli fikciu jednoty českého a slovenského národa v podobe československého národa. Urobili tak vo Zvolenskom manifeste z októbra 1932. Požadovali tu, aby sa Pittsburská dohoda včlenila do Ústavy Československej republiky, aby sa zriadilo slovenské oddelenie v pražských centrálnych orgánoch, do štátnych služieb na Slovenku boli prijímaní obyvatelia slovenskej národnosti, aby sa vykonalo preskúmanie pozemkovej reformy a oživil sa slovenský priemysel pomocou štátnych dotácií. Manifest bol z českej strany označený za separatizmus.²⁵

---

²¹ KROPILÁK et al. ref. 18, s. 49.

²² AUGUSTA – HONZÁK, ref. 20, s. 13.

²³ KROPILÁK et al. ref. 18, s. 53 – 54.

²⁴ TKÁČ, Marián. Pravdivý slovenský príbeh. Bratislava: Post Scriptum, 2009, s. 104 – 105.

²⁵ CHOVANEC, Jaroslav – MOZOLÍK, Peter. Historické a štátoprávne korene samostatnosti

1.2 Ústava Československej republiky z roku 1920

Zápas o samostatný československý štát bol ukončený vznikom Československej republiky. Po rýchlom zániku Rakúsko – Uhorska a po vytýčení hraníc sa pomery na Slovensku len ťažko konsolidovali. Česko – slovenská vláda sa stále opierala o starý byrokratický aparát, armádu a žandárstvo. Správu na Slovensku vykonával minister s plnou mocou v zmysle zákona č. 64/1918 Zb. z. a n. o mimoriadnych a prechodných ustanoveniach na Slovensku.

Dočasný ústavný režim bol nahradený ústavou z roku 1920, ktorá bola publikovaná pod číslom 121 Zb. z. a nadobudla platnosť 6. marca 1920 ako Ústavná listina Československej republiky.²⁶

Ústava Československej republiky mala vzor vo francúzskej ústave z roku 1875 s prvkami ďalších západných štátov. Vyhlasovala, že „ľud je zdrojom všetkej moci“ a zaručovala demokratické práva.²⁷

Štruktúru Ústavy tvorilo úvodné vyhlásenie, uvodzovací zákon, 10 článkov, 6 hláv, 134 paragrafov.

Osobitosťou Ústavy bolo zavedenie dvojkomorového parlamentného systému: 300 - členná poslanecká snemovňa a 150 – členný senát. Zaručená bola sloboda prejavu, organizovania a združovania. Zavedené boli všeobecné, priame, tajné a rovné voľby.²⁸ Voľby do snemu sa konali v rokoch 1920, 1925, 1929 a 1935. V podstatnej miere boli zdemokratizované aj voľby do obecnej regionálnej samosprávy.²⁹ Volebné právo dostal každý dospelý občan po zrušení polofeudálneho volebného cenzu z čias Uhorska.³⁰

Hlavou štátu bol prezident, ktorým sa už v novembri 1918 stal Tomáš Garrigue Masaryk. Opätovne bol zvolený v rokoch 1920, 1927 a 1934; po jeho abdikácii roku 1935 ho nahradil dlhoročný minister zahraničných vecí a jeho spolupracovník zo zahraničného odboja dr. Edvard Beneš.³¹

Ústava z roku 1920 predstierala demokratickosť a úctu k občianskej rovnosti a slobode.

Slovenskej republiky. Bratislava: Procom, 1994, s. 28.

²⁶ CHOVANEC – MOZOLÍK, ref. 25, s. 25.

²⁷ AUGUSTA – HONZÁK, ref. 20, s. 13.

²⁸ KROPILÁK et al. ref. 18, s. 50.

²⁹ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 223.

³⁰ LACKO, Martin. Slovenská republika 1939 – 1945. Bratislava: Perfekt, 2008, s. 10.

³¹ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 223.

Usporiadáva ústavnoprávne pomery medzi Čechmi a Slovákmi. Hovorí sa len o národe československom a dokonca československom jazyku. Oficiálne neuznala „existenciu Slovákov ako samobytného národa.“ Dôsledkom bol rast napätia vo vzťahu Čechov a Slovákov.³²

Ústava položila základy unitárneho štátu, ktorý vychádzal z centralistického hegemonizmu. Bola potvrdená oficiálna ideológia politiky – čechoslovakizmus.³³

1.3 Politický život

Poprevratový politický život bol oproti predvojnovým rokom rušnejší a dynamickejší. Politické strany boli po roku 1918 budované ako pevne organizované zoskupenia s množstvom pričlenených záujmových organizácií: odborových, hospodárskych, mládežníckych, kultúrnych, ženských. Dôležitým momentom pri získavaní zamestnania v štátnej a verejnej službe, pri pridelení štátnych dávok, rôznych licencií bola príslušnosť k „správnej strane“.³⁴ Politické strany vychádzali z troch hlavných princípov: sociálne a triedne rozvrstvenie, národná príslušnosť a náboženstvo. Z praxe vyplývalo, že úspech mala len tá politická strana, ktorá využívala aspoň dva z týchto prvkov.³⁵ V stranách sa najnázornejšie zračil vývoj politickej orientácie ľudu na Slovensku.³⁶

Štruktúra politického života v českých krajinách, ako aj na Slovensku, je charakterizovaná systémom viacerých politických strán. Najvýznamnejšiu úlohu v nich hrali tzv. centralistické strany: Republikánska strana a Československá sociálnodemokratická strana, opozičné strany: Hlinkova slovenská ľudová strana, strany národnostných menšín, a Komunistická strana Československa.³⁷

1.3.1 Hlinkova slovenská ľudová strana (HLS)

Slovenská ľudová strana si svoj názov rozšírila v roku 1925 na Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu. Z programového vyhlásenia obnovenej katolíckej

³² CHOVANEC - MOZOLÍK, ref. 25, s. 26.

³³ MATHÉ, ref. 4, s. 38.

³⁴ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 232.

³⁵ ČAPLOVIČ, Dušan – ČIČAJ, Viliam – KOVÁČ, Dušan et al.. Dejiny Slovenska. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000, s. 234.

³⁶ LIPTÁK, Ľubomír. Politické strany na Slovensku 1860 – 1989. Bratislava: ARCHA, 1992, s.107.

³⁷ KROPILÁK et al., ref. 18, s. 91 – 92.

strany bolo zjavné, že sa snažila udržať kontinuitu s Népártom. Najdôležitejším cieľom strany bol obhajoba práv a záujmov katolíckej cirkvi.

Na čelo ľudovej strany bol zvolený výbor v zložení: predseda A. Hlinka, podpredseda právnik Dr. M. Mičura, hlavný tajomník F. Unger. Redaktorom novozaloženého denníka tejto strany „Slovák“ sa stal Š. Mnoheľ.

V prvom programe kládli dôraz na riešenie niektorých otázok týkajúcich sa cirkvi (hlavne problematika škôl a cirkevných majetkov. Súčasťou programu boli aj niektoré ekonomické, sociálne a administratívne požiadavky (napr. žiadali zvýšenie poľnohospodárskej produkcie, zdokonalenie a rozšírenie dopravy, bezplatné liečenie chudobných, charitatívne útulky pre siroty a pod.). V druhej polovici roku 1919 sa heslo autonómie stalo ústredným bodom všetkých programových dokumentov ľudovej strany v celom medzivojnovom období. Poslanci Hlinkovej slovenskej ľudovej strany predložili vláde tri návrhy zákonov, v ktorých navrhovali uznanie Slovákov za samostatný národ a uzákonenie autonómie Slovenska na pôde Československej republiky.³⁸

Hlinkova slovenská ľudová strana bola viac stranou dedinskou ako mestskou. Katolicizmus a veľký podiel kňazov ju tlačil doprava. V mnohom bola konzervatívna, silne antikomunistická, ale aj protisocialistická.³⁹

Od druhých parlamentných volieb v roku 1925 do pádu Československej republiky zostali ľudáci jednoznačne najsilnejšou politickou stranou na slovenskej politickej scéne.⁴⁰

1.3.2 Agrárna strana

Agrárna strana bola menej početná avšak pre chod štátu vplyvnejšia. Bola súčasťou celoštátnej strany. Je výsledkom neúspešných pokusov o vytvorenie jednotnej silnej občianskej strany. Predstaviteľom strany bol Vavro Šrobár, predsedom sa čoskoro stal Milan Hodža, ktorý bol ministrom viacerých vlád.⁴¹ Hodža bol roku 1935 prvým Slovákom menovaným za predsedu vlády Československej republiky.⁴²

---

³⁸ BARTLOVÁ, Alena. Hlinkova slovenská ľudová strana. In. Parlamentný kuriér, ročník 5, č. 38, s. 35.

³⁹ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 233.

⁴⁰ LACKO, ref. 30, s. 11.

⁴¹ ČAPLOVIČ – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 35, s. 235.

⁴² ĎURICA, ref. 3, s. 130.

Agrárna strana reprezentovala najmä záujmy stredného roľníctva. Súčasťou jej sily boli rozvinuté pridružené organizácie – hospodárske družstvá, rôzne spolky, peňažné ústavy. Tie roľníci prinášali osov a súčasne dvíhali aj jeho civilizačnú a kultúrnu úroveň.

Prekážkou, ktorú agrármici nevedeli prekonať, bola ich veľká závislosť od Prahy, pričom vyznávali čechoslovakizmus. Mladšia generácia vystupovala proti pražskému centralizmu, ale vysloviť slovo „autonómia“ sa neodvážili.⁴³

1.3.3 Slovenská národná strana

Slovenská národná strana vznikla už roku 1871 a pôsobila až do roku 1938. Slovenská národná strana sa v roku 1919 prihlásila k nacionalizmu, demokracii, všenárodnej solidarite a samospráve, odmietla konfesionalizmus a triednosť. Hlavným cieľom bolo vybudovanie autonómie Slovenska, samosprávy, žúp a obcí.⁴⁴ Bola orientovaná prevažne na evanjelikov, ktorých bolo medzi Slovákmi len okolo 15%, a evanjelici hojne volili aj iné strany. Slovenská národná strana zostala s malou voličskou základňou.⁴⁵

1.3.4 Československá sociálnodemokratická strana

Československá sociálnodemokratická strana sa po voľbách v apríli 1920 stala najsilnejšou politickou stranou Československa (25,6 %), rovnako i na Slovensku, kde získala 38,1% voličských hlasov.⁴⁶ Štát bol pre sociálnych demokratov prioritou, ktorú stavali nad všetky triedy a nad spoločenské zriadenie. Charakterom sociálnej problematiky vyhovovali viacerým vrstvám. Neuznávali slovenskú otázku ako štátoprávny problém, rešpektovali a podporovali centralizmus vládncích vrstiev. Sociálni demokrati, napriek odmietavému postoju pri riešení samobytnosti slovenského národa, sa začali zaoberať riešením problémov hospodárstva a sociálnej sféry na Slovensku.⁴⁷

---

⁴³ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 234.

⁴⁴ LIPTÁK, ref. 36, s. 105.

⁴⁵ ČAPLOVIČ – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 35, s. 236.

⁴⁶ LIPTÁK, ref. 36, s. 122.

⁴⁷ KROPILÁK et al., ref. 18, s. 99 – 101.

1.3.5 Komunistická strana Československa

Komunistická strana vznikla odtrhnutím radikálneho prúdu od Československej sociálnodemokratickej strany. V dňoch 14. – 16. mája 1921 sa konal ustanovujúci zjazd v Prahe. Hlásala príslušnosť k medzinárodnému komunistickému hnutiu, zvrhnutiu kapitalistického poriadku a odmietaniu buržoáznej demokracie. Snažili sa o sociálnu revolúciu, v ktorej videli vyriešenie všetkých problémov – sociálnych, kultúrnych i národnostných.⁴⁸

Politický vývoj na Slovensku viedol od polovice dvadsiatyh rokov k stabilizácii. Zdalo sa, že Slovensko smeruje k dlhodobému, evolučnému národnému a sociálnemu vývoju, opúšťa radikále a skratové riešenia.

1.4 Postavenie Slovenska v Československu

Vznik československého štátu predstavoval významný medzník v historickom vývine Čechov a Slovákov. Dovŕšil sa dlhodobý revolučný a národnooslobodzovací boj českého a slovenského národa. Oba národy sa mohli realizovať v rámci štátnej a národnej samostatnosti.

Situácia na Slovensku sa po vzniku republiky výrazne odlišovala od situácie v českých krajinách. Slovenská politická reprezentácia nebola pripravená prevziať moc na Slovensku. Slovenská národná rada sa snažila vybudovať nové orgány štátnej moci, nemala však k dispozícii jednotnú administratívu, ozbrojenú moc ani finančné prostriedky. Monarchia sa síce rozpadla, ale maďarská strana mala naďalej silné tendencie udržať Slovensko v rámci Maďarska.⁴⁹

31. októbra, deň po Martinskej deklarácii, sa predsedom novej revolučnej vlády v Budapešti stal gróf Mihály Károlyi. Jeho vláda sa snažila udržať integritu Uhorska vojensky, politicky i diplomaticky.

Národná rada v Martine nemala dosť ľudí, skúseností a ani mocenských prostriedkov, aby zvládla túto situáciu. Pražskej Národnej rade a potom vláde začali prechádzať do rúk moc a vplyv. Od 6. novembra pracovala v Skalici dočasná vláda na čele s Vavrom Šrobárom.⁵⁰ Úlohou Šrobárovej vlády bolo

⁴⁸ LIPTÁK, ref. 36, s. 178 – 179, 182.

⁴⁹ KROPILÁK et al. ref. 18, s. 25 – 26.

⁵⁰ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 221 – 222.

oboznámiť západné Slovensko s novou politickou situáciou a so vznikom Československej republiky, ako aj vytvoriť slovenskú správu, sudy, poslovenčiť školstvo a previesť Slovensko z vojnových do mierových podmienok samostatného štátu.⁵¹

Maďarské ozbrojené sily nerešpektovali novovzniknuté orgány. Stará uhorská administratíva dávala najavo svoje nepriateľstvo voči novému štátu a poslúchala len príkazy z Budapešti. Budapešť do boja o Slovensko, zapojila svojich slovenských prívržencov, ktorým bol aj Viktor Dvortsák, ktorý 11. decembra deklaroval v Košiciach vytvorenie tzv. Slovjackej republiky.⁵²

Vojaci z Moravy prenikali na západné Slovensko až k Váhu. Pražská vláda 7. decembra menovala Vavra Šrobára za ministra s plnou mocou pre správu Slovenska, 12. decembra sa so svojimi referentmi usídlil v Žiline, ktorá sa na istý čas stala sídlom najvyššieho celoslovenského, centrálného, administratívneho orgánu. Územie Slovenska bolo rýchlo oslobodzované československým vojskom a skupinami dobrovoľníkov. Koncom decembra oznámila Dohoda maďarskej vláde priebeh demarkačnej čiary na juhu Slovenska, čím sa situácia značne ustálila. Postavenie Slovenska posilnili dve divízie z Talianska. Prešporok, ktorý bol premenovaný na Bratislavu, sa stal hlavným mestom Slovenska a od 4. februára aj sídlom Ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska. V Maďarsku sa od marca 1919 dostali k moci bolševici na čele s Bélom Kunom. Červená armáda obsadila veľkú časť Slovenska. V Prešove bola dokonca 16. júna 1919 vyhlásená Slovenská republika rád. O niekoľko dní však bola z územia Slovenska spolu s Červenou armádou vytlačená.⁵³

Významným krokom pre Slovensko bolo vytýčenie hraníc. Slovensko tak prvýkrát v dejinách vzniklo ako administratívny celok ohraničený konkrétnymi hranicami.⁵⁴ Hranica s Rakúskom bola určená zmluvou v St. Germaine 10. 9. 1919; Poľsko si vynútilo územné ústupky niekoľkých obcí na severnej Orave a Spiši. Podkarpatská Rus sa stala súčasťou republiky. O južnú hranicu s Maďarskom musela československá delegácia tvrdo bojovať. Medzi územím

---

⁵¹ HRONSKÝ, ref. 1, s. 368.

⁵² KOVÁČ, Dušan. Dejiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 181 – 182.

⁵³ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 221 – 222.

⁵⁴ KOVÁČ, ref. 52, s. 184.

Slovenska a Maďarska neexistovali historické ani etnické hranice.⁵⁵ Mierová zmluva s Maďarskom bola nakoniec podpísaná 4. júna 1920 v Trianone pri Paríži na základe kombinácie prvkov etnických, strategických i hospodárskych.⁵⁶

1.4.1 Čechoslovakizmus a centralizmus

Československá republika bola dovŕšením národnooslobodzovacieho boja českého a slovenského ľudu. Stala sa štátom so silnými národnostnými menšinami, kde okrem Čechov a Slovákov žili Nemci, Maďari a Poliaci. Postavenie a práva menšín boli určené na mierovej konferencii v Paríži, napriek tomu v každodennom živote otázka práv a spolužitie národov a národností vyvolávalo množstvo problémov, čo republiku vnútorne oslabovalo.⁵⁷

Nový štát bol vytvorený z jazykovo a kultúrne blízkych národov. Slováci sa zachránili pred násilnou maďarizáciou a mohli sa všestranne vyvíjať v rámci československej štátnosti.⁵⁸

Do popredia sa dostáva slovenská otázka, ktorá si žiadala riešenie. Československo tvorili dva národy, ktoré vstupovali do nového štátu na rôznom stupni hospodárskeho a sociálneho vývoja. Každý z nich mal iné historické skúsenosti. Napriek tomu, že Česi aj Slováci vítali vznik spoločného štátu, objavujú sa rôzne predstavy o jeho usporiadaní.

Česká predstava bola založená na tom, že nový štát bude dokončením „českých národných emancipačných snáh“ a Československo bude obnoveným českým štátom, ktorý zanikol v roku 1620. V týchto koncepciách sa objavuje vízia Karola Kramařa o splynutí Slovákov s Čechmi a ostatné menšiny dostanú len minimálne práva.⁵⁹

Predstavu jednotného etnického československého národa si osvojila väčšina českých politických elít, ako aj česká spoločnosť už pred rokom 1918. Preto nový „národný“ štát bol v zahraničí chápaný ako český štát a pojmy „český“ a „československý“ sa stali synonymami. Slovensko bolo chápané len

⁵⁵ KROPILÁK, ref. 18, s. 21.

⁵⁶ ČAPLOVIČ – ČIČAJ – KOVÁČ, ref. 35, s. 226.

⁵⁷ GOLÁŇ, Karol – KROPILÁK, Miroslav – RATKOŠ, Peter et al.. Československé dejiny. Bratislava: Osveta, 1961, s. 240, 242.

⁵⁸ KROPILÁK et al., ref. 18, s. 31.

⁵⁹ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. Bratislava: Academic Electronic Press, 1997, s. 61.

ako pridružená oblasť českého štátu a slovenský národ mal byť „kmeňom“ československého národa.⁶⁰

Slováci sa v predstavách o novom štáte a postavení v ňom rozdelili na dve skupiny – jedni pokladali oba národy za blízke, napriek tomu samostatné. Druhú skupinu tvorili prívrženci myšlienky, že Česi a Slováci sú jeden národ, prípadne „dve vetve“ jedného národa, rozdelené len históriou a predurčené v budúcnosti k zblíženiu, ba dokonca splynutiu. Predstavitelia práve tejto skupiny – Šrobár, Hodža, Dérer a iní sa dostali po roku 1918 do čela politickej reprezentácie Slovenska.⁶¹

Ideu „československého národa“ akceptovali české politické skupiny, aby vyriešili závažný problém novej republiky - Česi by bez Slovákov boli len jedna z menšín v štáte.⁶² Museli by súhlasiť s určitou formou federatívnej ústavy zachovávajúcou a rozvíjajúcou vlastnú kultúru každej spoločnosti.⁶³

Čechoslovakizmus degradoval slovenský národný pohyb na regionálnu úroveň, čo vyjadrovalo aj riešenie jazykovej otázky. K ústave pridružený tzv. jazykový zákon legalizoval čechoslovakizmus v podobe dvojjazyčného národa.⁶⁴

Ústava tak položila základ jazykového dualizmu potvrdením češtiny a slovenčiny za úradný jazyk.

Český jazyk mal prednosť pred slovenským jazykom. To bolo spôsobené tým, že na Slovensku pôsobilo mnoho českých úradníkov a málo slovenských v Čechách. Aj v diplomatických kruhoch bol slovenský jazyk raritou. Autonomisti sa snažili zlepšenie pozície slovenského jazyka snahami o zmenu ústavného zákona. Do roku 1938 dosiahli len malé ústupky.⁶⁵

Jazykový zákon predstavoval pokrok v riešení česko - slovenských vzťahoch, v politike však nezreteľný. V českej politike existovala tradícia regionalizmu, orientuje sa na centralizmus, ktorý predstavoval najlepší spôsob upevnenia novej štátnosti. Centralizmus predstavoval protiváhu voči nemeckému autonomizmu a separatizmu.

---

⁶⁰ BYSTRICKÝ, Valerián. Od autonómie k vzniku slovenského štátu. Bratislava: Historický ústav SAV, 2008, s. 100 – 101.

⁶¹ ČAPLOVIČ – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 35, s. 227.

⁶² MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 224.

⁶³ CHRÝZOSTOM, Ján et al.. Svedectvá pravdy o Slovensku I. diel. Sered': 1997, s. 288.

⁶⁴ ŠOLC, Jaroslav. Slovensko v českej politike. Banská Bystrica: M. O. ENTERPRISE, 1993, s. 51.

⁶⁵ RYCHLÍK, ref. 59, s. 82.

Prestavba politických frontov sa ukázala už v roku 1919 v spore o vnútorné utvorenie nového štátu – opierať sa o tradičné historické kraje alebo hľadať novú štruktúru v podobe žúp. Regionalistickú platformu podporovali najkonzervatívnejšie sily českej politiky – klerikáli a národní demokrati. Ostatné smery českej politiky obhajovali župné zriadenie. Odpor voči tradičnému regionalizmu vychádzal z úsilia o maximálne štátne a národné zjednotenie. Rozdrobenie na župy malo národnopolitický, separatistický charakter vo vzťahu k Slovensku. Peroutek videl hlavný zmysel župného zriadenia v tom, „aby zmizelo Slovensko jako zvláštní individualita.“ Napriek istým ústupkom zo strany českej politiky zostalo národnopolitické riešenie slovenskej otázky na úrovni z roku 1919. Slovákovi nebola poskytnutá ani druhoradá, politicky nie cenná regionálna samospráva.⁶⁶

Celým medzivojnovým obdobím sa niesol spor medzi centralizmom a politickou samosprávou, ktorý sa stal jedným z hlavných určovateľov slovenskej, ale aj celoštátnej politiky. Príčiny boli národnostné, hospodárske, kultúrne, ktoré mali spoločného menovateľa. Všetky vládnuce pražské zostavy sa snažili dirigovať celú republiku podľa jedných kritérií, podľa záujmov jedného centra napriek jej zložitej národnostnej mozaike, rozmanitej hospodárskej úrovni, tradíciám, geografickým väzbám. Snaha riadiť taký diferencovaný a nejednotný štát, akým bolo Československo, jednotnými pravidlami sa často zmenilo na krivdu.⁶⁷

Čechoslovakizmus, ako sa neskôr ukázalo, bol jednou z hlavných prekážok spravodlivého ústavnoprávneho usporiadania štátu a vrážal klin medzi oba štátotvorné národy.⁶⁸

1.5 Kultúrna emancipácia

Vytvorenie Československej republiky položilo základy pre rýchly kultúrny rozmach Slovenska, ktorého výsledky boli jednoznačne viditeľné.⁶⁹ Štátny prevrat roku 1918 bol dôležitým impulzom základných premien celej krajiny, hlavne jej miest a životného štýlu ich obyvateľov. Hlavným ideologickým

---

⁶⁶ ŠOLC, ref. 64, s. 51 – 52.

⁶⁷ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 223 – 224.

⁶⁸ MATHÉ, Svätoslav. Slovenská politika v rokoch 1848 – 1993. Martin: Matica Slovenská, 2001, s. 37.

⁶⁹ KOVÁČ, ref. 52, s. 195.

centrom sa stáva Bratislava. V priebehu nasledujúcich desaťročí z nej vyrástla veľkomestská aglomerácia s mladistvým, dynamickým, celospoločenským životom. Stala sa centrom hospodárskeho, politického a kultúrneho života celého Slovenska.

Obdobie rokov 1918 – 1938 je charakteristické budovaním siete organizačných, kultúrnych a umeleckých inštitúcií, divadiel, kín, rozhlasu, budovaním knižníc atď. Všetko sa dialo pod patronátom vyspelého českého tvorivého prostredia.

Civilizačná premena Slovenska mala prvotný predpoklad, ktorým bolo odstránenie negramotnosti demokratizáciou celej siete škôl. Školstvo bolo potrebné poslovenčiť.⁷⁰ Po roku 1918 sa v krátkom čase podarilo úspešne premeniť celú školskú infraštruktúru od ľudových škôl až po univerzitu na školy s vyučovacím jazykom slovenským.⁷¹ Počas prvých desiatich rokov Československej republiky sa na Slovensku postavilo 301 základných škôl a 60 meštianok. Narástol počet odborných škôl, obchodných akadémií a učiteľských ústavov.⁷² Takýto masívny rozmach školstva nebol bez problémov. Slovenku chýbali pedagogickí pracovníci – Slováci. Viaceré slovenské školy nemohli fungovať bez pomoci českých učiteľov.⁷³ V Bratislave bola roku 1919 založená Univerzita Komenského s lekárskou, filozofickou a právnickou fakultou. V tom istom roku bola obnovená aj činnosť Matice slovenskej. Táto celonárodná inštitúcia zjednocovala na poli kultúry, vedy a osvety Slovákov bez ohľadu na politickú orientáciu a náboženstvo. Zakladala miestne organizácie, vydávala množstvo kníh a časopisov. Zohrávala veľkú úlohu pri rozvíjaní národného povedomia i pri ochrane čistoty slovenského jazyka.⁷⁴ Svoju úlohu zohrala aj Univerzitná knižnica v Bratislave. Vo svojich fondoch sústreďovala vychádzajúcu vedeckú i umeleckú literatúru, populárne časopisy, kalendáre. Vychádzalo množstvo denníkov, týždenníkov a mesačných periodík.⁷⁵ Vnikali nové spolky na základe spoločných predstáv, záujmov a umeleckých koncepcií: Spolok slovenských umelcov, Umelecká beseda slovenská, spolky spisovateľov, združenia výtvarných umelcov atď.

---

⁷⁰ HRONSKÝ, ref. 1, s. 357 – 362.

⁷¹ KOVÁČ, ref. 52, s. 195.

⁷² HRONSKÝ, ref. 1, s. 357 – 362.

⁷³ KOVÁČ, ref. 52, s. 196.

⁷⁴ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 225 – 226.

⁷⁵ HRONSKÝ, ref. 1, s. 361 – 362.

„Poslovenčovanie Slovenska“ malo charakter uvoľnenia tvorivej energie a potenciálu predtým utláčaného národa.⁷⁶

1.6 Nemecká hrozba

Pokojný vývoj začala nahľadávať „veľká kríza“ od roku 1935. Beznádej hnala ľudí do ulíc. Štátny aparát lámal protesty s brutalitou, pričom vyhasínali životy protestujúcich v Polomke, Telgárte, Košútoch a inde. Na hospodársky otras bezprostredne nadviazala aj zahraničnopolitická kríza štátu, ktorú signalizoval príchod Adolfa Hitlera k moci v Nemecku roku 1933.⁷⁷

Hitler sa netajil snahami o zvrhnutie versailleského systému nielen v Európe, ale i vo svete. Nemecko silnelo ekonomicky aj politicky a jeho tlak sa nedal ignorovať. Hlavným problémom druhej polovice 30. rokov bolo hľadanie dohody s Nemeckom.⁷⁸

Nacistická hrozba neustále stúpala k čomu významne prispeli vládnuce kruhy Západu, ktoré zvolili „politiku appeasementu.“ Chamberlain ju povýšil na doktrínu, ktorá mala zažehnať vojnový konflikt v Európe a dosiahnuť trvalú dohodu s Hitlerom. V druhej polovici roku 1937 sa k „politike appeasementu“ pridalo aj Francúzsko.⁷⁹

Sudetonemecká strana na čele s Konradom Henleinom bola Hitlerovým nástrojom na zničenie Československa. Strana obviňovala československú vládu z diskriminácie nemeckej menšiny, neustále zvyšovala nesplniteľné nároky na vládu a podporovala aj Maďarov a Poliakov k vystúpeniu proti Československu.⁸⁰

Na jeseň roku 1938 nacisti otvorene vyhlasovali, že im nejde o uspokojenie požiadaviek nemeckej menšiny v Československu, ale o anexiu československej oblasti.

Československá vláda reagovala na aktuálnu medzinárodnú situáciu prezbrojovaním armády a prípravou ďalších iniciatív, ktoré mali viesť k ochrane štátnych hraníc, k vytvoreniu podmienok na všestranné zásobovanie a nevyhnutné presuny vojenských jednotiek. Diplomatickými cestami

⁷⁶ ČAPLOVIČ – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 35, s. 229.

⁷⁷ ČAPLOVIČ – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 35, s. 237.

⁷⁸ LACKO, ref. 30, s. 12.

⁷⁹ KROPILÁK et al., ref. 18, s. 264 – 265.

⁸⁰ DRAGÚŇ, Stanislav. Mníchovská dohoda. In. Historická revue, 2007, ročník XVIII, č. 1, s. 44.

Československá republika získavala spojencov, uzatvárala dohody o vzájomnej vojenskej kooperácii v prípade napadnutia štátu zahraničným agresorom.⁸¹

Východiskom z tejto situácie, podľa predstaviteľov európskych veľmocí (Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko, Nemecko), mala byť Mníchovská konferencia. V dňoch 29. – 30. septembra 1938 rokovali Hitler, Mussolini, Daladier a Chamberlain v Mníchove. Podpísali dohodu, na základe ktorej Československo muselo odstúpiť Nemeckej ríši české pohraničné územia obývané Nemcami a uložili jej aj čím skôr vyriešiť otázky maďarskej a poľskej menšiny.⁸² Československá republika, ako suverénny štát nebola pozvaná na konferenciu – rozhodlo sa „o nás bez nás.“ Veľmocenský verdikt oznámili Chamberlain a Daladier československým pozorovateľom, pričom ich upozornili, že ďalší osud Československej republiky ich nezaujíma. A ak československá vláda odmietne závery rokovania vystavuje sa nebezpečenstvu nemeckého vojenského útoku, v ktorom nemôže rátať s pomocou Francúzska a Veľkej Británie.

Československá vláda prijala mníchovský diktát 30. septembra 1938, čím sa podriadila strategickým plánom imperialistických mocností a zradila národné záujmy.⁸³ Československo stratilo rozsiahle územia, na ktorých okrem 2 800 000 obyvateľov nemeckej národnosti žilo viac ako 800 000 obyvateľov českej národnosti, ktorí boli vystavení teroru a germanizácii. Zmenou hranice bol narušený obranný systém, preťaté všetky dôležité dopravné tepny. Štát bol zbavený väčšej časti zásob uhlia, oceliarskeho, železiarskeho, textilného, chemického priemyslu a elektrickej energie. Pomníchovské Československo sa tak dostalo do vazalského pomeru k Nemecku.⁸⁴

Mníchovský diktát neznamenal len poníženie Československa, ale aj porážku demokracie v Európe.⁸⁵ Kapitulácia západných veľmocí spôsobila zrútenie poversailleskej Európy a uznali strednú Európu za výlučnú doménu nacistického Nemecka.⁸⁶

---

⁸¹ HRONSKÝ, ref. 1, s. 364.

⁸² ĎURICA, ref. 3, s. 136.

⁸³ KROPILÁK, et al., ref. 18, s. 278 – 279.

⁸⁴ KROPILÁK, et al., ref. 18, s. 280.

⁸⁵ LACKO, ref. 30, s. 12.

⁸⁶ KROPILÁK, et al., ref. 18, s. 280.

2 Snahy o autonómiu Slovenska

Šiestemu októbru 1938 predchádzalo dvadsaťročné úsilie autonomistických síl na Slovensku, ktorých reprezentantom bola Slovenská národná strana a Hlinkova slovenská ľudová strana. Tieto snahy potláčal pražský hegemonizmus, ktorý neuznával nič iné než centralistickú politiku založenú na ideológii čechoslovakizmu. Až medzinárodná situácia druhej polovice tridsiatych rokov dvadsiateho storočia prinútila českú politiku hľadať riešenie slovenskej otázky.⁸⁷

Požiadavky „národného“ charakteru predložila Hlinkova slovenská ľudová strana až po zverejnení Pittsburskej dohody. Andrej Hlinka odmietal, aby bola v ústave zakotvená myšlienka jednotného československého národa a z toho vyplývajúce národné a politické konzekvencie. Požadoval uznanie samostatného slovenského národa, pričom Slovensko malo mať vlastný snem, samostatnú exekutívu a plnú právnu zvrchovanosť.⁸⁸

2.1 Prvé návrhy autonómie Slovenska z roku 1921

Prvý premyslený návrh zákona o autonómii bol vypracovaný predstaviteľmi Ľudovej strany už roku 1921. Predstavoval koncepciu štátoprávneho usporiadania pomeru Čechov a Slovákov vo forme územnej autonómie. Návrh predpokladal ustanovenie zákonodarného snemu pozostávajúceho zo 61 členov a vlastnej vlády. Slovenský snem mal byť oprávnený v uznášaní zákonov týkajúcich sa administratívy, školstva, obchodu, cirkvi, poľnohospodárstva, súdnictva, financií, verejných prác. Slovensko sa malo stať samostatným colným územím. Tvorcovia návrhu autonómie Slovenska sa opierali o dva dokumenty: tajná klauzula v Martinskej deklarácii a Pittsburská dohoda.⁸⁹

---

⁸⁷ MATHÉ, ref. 68, s. 69.

⁸⁸ HOENSCH, Jorg K.. Slovensko a Hitlerova východná politika. Bratislava: 2001, s. 15 – 16.

⁸⁹ KROPILÁK et al., ref. 18, s. 94.

2.2 Oficiálny návrh zákona o autonómii z roku 1922

27. januára 1922 podala Hlinkova slovenská ľudová strana oficiálny návrh zákona o autonómii vo forme „zákonnej žiadosti na zmenu ústavy.“ Vychádzal z myšlienky nedeliteľnej Československej republiky. Slovensko malo dostať čo najväčšiu samosprávu so zákonodarstvom, 61 mandátov v poslaneckej snemovni a 31 mandátov v senáte Národného zhromaždenia. Ústredná vláda mala byť z tretiny zložená zo Slovákov. Návrh obsahoval možnosť vetovania prijatých zákonov krajinských snemov.⁹⁰ Volebné právo, aktívne a pasívne, chcela Hlinkova slovenská ľudová strana prisúdiť osobám s domovským právom. Krajina mala byť spravovaná krajinskou vládou na čele s ministerským predsedom, ktorého menoval prezident republiky, ktorý sa tiež preukázal domovským právom. Na krajinskú vládu mali prejsť záležitosti týkajúce sa správy, cirkvi, školstva, súdnictva, blahobytu ľudu, poľnohospodárstva, obchodu, financií a verejných prác. Zahraničná politika, obrana krajiny, pošta a doprava, voľby a osoba prezidenta, štátne právo a financie potrebné pre tento okruh mali ostať spoločné pre celú republiku.⁹¹

2.3 Návrh zákona o autonómii Slovenska z roku 1930

Predstavitelia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany podali 30. mája 1930 ďalší návrh na autonómiu Slovenska, ktorého autorom bol dr. Karol Mederly. Tento návrh bol najumiernenejší zo všetkých návrhov – požadoval rozšírenie ústavou zaručené autonómie Podkarpatskej Rusi a Slovenska.⁹² Ďalšou požiadavkou bolo rozšírenie paragrafu 3 ústavnej listiny aj na Slovensko s doplnkom o samostatnom súdnictve.⁹³ Najvýznamnejšou požiadavkou bolo zriadenie snemu slovenských poslancov a senátorov. Tento snem mal mať zastúpenie v celoštátnom zhromaždení.

V tomto čase vytvorila Hlinkova slovenská ľudová strana a Slovenská národná strana spoločný autonomistický blok. Spojila ich spoločná snaha vytvoriť na Slovensku „jednotnú bázu pre organizovanie opozičného

---

⁹⁰ MATHÉ, ref. 4, s. 16.

⁹¹ HOENSCH, ref. 88, s. 18.

⁹² RYCHLÍK, ref. 59, s. 121.

⁹³ MATHÉ, ref. 4, s. 16.

protivládneho boja,“ v ktorom požiadavka autonómie Slovenska zaujala hlavnú pozíciu.⁹⁴

2.4 Posledný návrh na autonómiu Slovenska z roku 1938

Napriek zhoršenej medzinárodnej situácii v strednej Európe a nastupujúcemu nemeckému nacizmu zostala oficiálna politická línia Hlinkovej ľudovej strany nezmenená. Prvoradá aj naďalej zostala lojálnosť voči republike, riešenie slovenskej otázky v rámci Československa.⁹⁵ V júni 1938 sa konali na Slovensku jubilárne oslavy podpísania Pittsburskej dohody. Pri tejto príležitosti predložila Hlinkova slovenská ľudová strana svoj tretí návrh na autonómiu Slovenska, ktorý zostavila komisia v zložení dr. Sokol, dr. Ďurčanský a redaktor Kočiš. Návrh opätovne predpokladal vytvorenie slovenskej vlády zodpovedajúcej sa za svoju činnosť slovenskému snemu.⁹⁶ Návrh tiež znamenal pretvorenie Československa na konfederáciu, kde Slovenská krajina sa mala stať „autonómnou súčasťou Československej republiky“ s úradným jazykom slovenským. Slovensko malo byť v spoločných aj medzinárodných inštitúciách primerane zastúpené. Zákonodarnú moc mal v rukách slovenský snem a slovenská vláda.⁹⁷

Prepracovaný návrh bol podkladom pre štylizáciu návrhu o autonómnom Slovensku, ktorý prijal parlament v novembri 1938.⁹⁸

2.5 Vyhlásenie autonómie Slovenska

Mníchovská zrada sa stala impulzom, ktorý aktivizoval vedenie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ktoré využilo pomníchovský politický, spoločenský a ideový rozklad a začalo stupňovať svoj tlak.⁹⁹ V lete 1938 prebiehali rokovania Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, prezidenta a vlády o samospráve Slovenska. Prijatím Mníchovského diktátu bolo slovenské aj české mocenské centrum oslabené.¹⁰⁰ V dňoch 5. – 6. októbra 1938 sa uskutočnilo zasadnutie v Žiline, na ktorom výkonný výbor Hlinkovej slovenskej ľudovej strany vyhlásil

⁹⁴ KROPILÁK et al., ref. 18, s. 197.

⁹⁵ MATHÉ, ref. 68, s. 49.

⁹⁶ LIPTÁK, ref. 36, s. 119.

⁹⁷ RYCHLÍK, ref. 59, s. 138.

⁹⁸ LIPTÁK, ref. 36, s. 119.

⁹⁹ KROPILÁK et al., ref. 18, s. 285.

¹⁰⁰ MARSINA – ČIČAJ – KOVÁČ et al., ref. 2, s. 239.

autonómiu bez ohľadu na postoj vlády a ostatných politických strán. Ďalším plánom Ľudákov bola „štátoprávna prestavba republiky a preskupenie moci na Slovensku.“ Výsledkom týchto rokovaní bolo podpísanie dohody zástupcami Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, agrárnej, národnosocialistickej, živnostníckej, národnej a fašistickej strany. Dohoda znamenala kapituláciu všetkých strán v prospech Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a Slovenskej národnej strany.¹⁰¹ Pražská vláda uznala návrh 7. októbra.¹⁰² Autonómia Slovenska bola uvedená do života vymenovaním autonómnej vlády. Predsedom sa stal Dr. Jozef Tiso, ministrami Dr. Ferdinand Ďurčanský, Pavol Teplanský, Matúš Černák a Ján Lichner. Následne 19. novembra bol v pražskom parlamente prijatý Ústavný zákon o autonómii Slovenskej krajiny, ktorý nadobudol platnosť 22. novembra uverejnením v Zbierke zákonov pod číslom 299.¹⁰³

Ústavný zákon o autonómii Slovenska obsahoval ustanovenie, ktoré sa dotýkali ústavného súdu, volieb do Snemu Slovenskej krajiny, pôsobnosti zákonov na území Slovenska, používanie slovenského jazyka, krajinskej príslušnosti, rozdelenie zákonodarnej moci, vládnej a výkonnej moci medzi Československou republikou a Slovenskou republikou a spoločných výdavkov za Československú republiku.¹⁰⁴ Došlo k zmene názvu štátu na Česko – Slovenská republika a Slovenská krajina sa v jej rámci „konštitovala ako autonómna súčasť.“¹⁰⁵

Prijatie zákona o autonómii z 22. 11. 1938 znamenalo „prestavbu republiky na federáciu asymetrického modelu.“ Došlo k preskupeniu moci s priamymi dôsledkami na charakter vnútropolitického režimu. Odbúrali sa demokratické práva a slobody, pluralitný systém, čím sa utváral autoritatívny štát.¹⁰⁶

Ďalší vývoj ukázal, že autonómia prišla neskoro a neriešila hlavný problém medzivojnového obdobia. Staronovú republiku tvorili už len tri národy, ale s nedoriešeným štátovým postavením českého národa, ktorého

---

¹⁰¹ KROPILÁK et al., ref. 18, s. 286.

¹⁰² KOVÁČ, ref. 52, s. 209.

¹⁰³ MATHÉ, ref. 68, s. 70.

¹⁰⁴ CHOVANEC - MOZOLÍK, ref. 25, s. 29.

¹⁰⁵ SLIVÁK, Florián a kol.. Slovenské a české dejiny štátu a práva v rokoch 1918 – 1945. Bratislava: Univerzita Komenského, 1998, s. 141.

¹⁰⁶ BYSTRICKÝ, ref. 60, s. 110.

postavenie sa nezmenilo. Naďalej zostal hegemónom, nerovnocenným partnerom Slovákov a Rusínov. Nové Česko – Slovensko začalo opúšťať princíp odlišujúci ho od okolitých štátov – demokraciu. Občiansky princíp sa na Slovensku začal potláčať v prospech národného princípu.¹⁰⁷

2.6 Žilinská dohoda

Výsledkom rokovaní, na ktorých sa zúčastnili najvyšší ľudácki funkcionári 5. a 6. októbra v Žiline, bolo prijatie dvoch významných dokumentov, ktoré zohrávali kľúčovú úlohu v boji za autonómiu Slovenska.

Prvým dokumentom bola Žilinská dohoda, ktorú podpísali predstavitelia Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, agrárnej, fašistickej a živnostenskej strany už 6. októbra, pričom 7. októbra ju prijala aj sociálna demokracia. Zákon o slovenskej autonómii podporila aj Dohoda v podobe, ktorú predložila Hlinkova slovenská ľudová strana v júni 1938 do parlamentu.

Manifest slovenského národa bol druhým dokumentom prijatým na zasadnutí výkonného výboru Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. V prvom rade reagoval na medzinárodnú zmenu po mníchovskej konferencii. Pre Slovákov požadoval nielen samourčovacie právo, ale domáhal sa aj „medzinárodného zagarantovania nedeliteľnosti svojej slovenskej národnej jednoty nami obydlenej zeme.“

V tomto dokumente je už jasne viditeľný nový trend v slovenskej politike – štylizovanie sa Hlinkovej slovenskej ľudovej strany do role jedinej „právoplatnej politickej predstaviteľky“ národa slovenského. Manifest odsúdil „marxisticko – židovskú ideológiu rozvratu a násilia“ a slávnostne vyhlasoval, že je za mierové riešenie problémov v duchu mníchovskej dohody, zároveň nesúhlasili, aby boli hranice Slovenska určované bez legitímnych zástupcov národa.¹⁰⁸

Napokon ako tretí dokument bol v Žiline podpísaný návrh zákona o decentralizácii štátnej moci, na ktorom sa uznieslo národné zhromaždenie. Cieľom tohto zákona bol prajný vývin slovenského národa v rámci Československej republiky. Upravilo sa verejnoprávne postavenie Slovenska a jeho záujmov, v dôsledku čoho sa decentralizuje vládna a výkonná moc

---

¹⁰⁷ MATHÉ, ref. 68, s. 70.

¹⁰⁸ LACKO, ref. 30, s. 14.

na Slovensku. Slovenská vláda dostala do rúk výkonnú a vládnu moc na území slovenskej krajiny. Pozostávala z piatich členov – ministrov, ktorí boli súčasne aj členmi ústrednej vlády v Prahe. Jeden z ministrov zastával funkciu predsedu vlády. Na Slovensko prenesená vládna a výkonná moc sa rozdelila na odbory: vnútro, spravodlivosť a zdravotníctvo, doprava, hospodárstvo, osвета, finančný a sociálny odbor.¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián et al. Slovensko v Československu 1918 – 1939. Bratislava: Veda, 2004, s.19 – 20.

3 Nitra za prvej Československej republiky

Mesto Nitra je starobylé mesto, ktoré získalo slávu už v rokoch 800 – 907, keď sa stalo jedným z centier Veľkomoravskej ríše a kolískou kresťanstva na území Slovenska. Významné postavenie si udržalo aj v ďalšom dejinnom vývoji.

V polovici 19. storočia žilo v Nitre 4 818 obyvateľov, prevažne Slovákov. Po zrušení poddanstva bol v meste zriadený magistrát. Samostatné mestské časti sa definitívne zlúčili v roku 1873. Po rakúsko – uhorskom vyrovnaní a maďarskom národnostnom zákone z roku 1868 sa začalo stupňovanie maďarizácie. Koncom 19. storočia sa rozvinulo v meste hospodárstvo, vznikli priemyselné podniky a peňažné ústavy. Nitra bola napojená na železničnú sieť. Jej rozvoj pokračoval aj v nasledujúcom období, kým ho neprerušila prvá svetová vojna. Možnosť ďalšieho rozvoja prinieslo začlenenie Nitry do Československej republiky po vojenskom obsadení 10. decembra 1918. Vznik Československej republiky bol pre obyvateľov Nitry záchranou pred úplnou asimiláciou s vládnucim národom, čím sa vytvorili podmienky pre spoločenský a kultúrny rozvoj mesta.¹¹⁰

3.1 Štátny prevrat, konsolidácia pomerov a začlenenie Nitry do Československej republiky

Vznik Československej republiky a Martinskú deklaráciu z 30. októbra 1918 prijali vrchnosti v Nitre negatívne. Vytvorenie nového štátu považovali za výlučne českú záležitosť. Dňa 28. októbra 1918 sa zišlo zasadnutie obecného zastupiteľstva, na ktorom bol v „mene občanov“ prijatý protest, v ktorom deklarovali, že Nitra sa „nezlomne pridfža každej hrudy a historických hraníc Uhorska.“ Protest bol predložený municipálnemu výboru Nitrianskej župy, ktorý si ho mal osvojiť a podporiť.¹¹¹

Tento protest namierený proti Československej republike bol koncipovaný ako spontánny názor a vôľa obyvateľov Nitry. Historické pramene

¹¹⁰ ZUBÁČKA, Ida. Nitra za prvej Československej republiky. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta prírodných vied, 1997, s. 3.

¹¹¹ FUSEK, Gabriel – ZEMENE, Marián R.. Dejiny Nitry: od najstarších čias po súčasnosť. Nitra: Copyright, 1998, s. 307.

však neobsahujú žiadnu správu o zvolaní verejného zhromaždenia v inkriminovanom čase.

Väčšina pomadžarčených občanov chcela žiť aj naďalej v uhorskom štáte. Slovenskí národovci, tvoriaci menšinu, nemali možnosť zasahovať do vývoja mesta. Zastávali názor, že Nitra by mala byť súčasťou novovzniknutej Československej republiky. Národné povedomie sa začalo v Nitre prebúdať vydávaním dvojjazyčného časopisu Nyitra – Nitra, ktorého prvé číslo vyšlo 17. novembra 1918. V časopise vyzývali Slovákov k národnej hrdosti, písali články o právach Slovákov v Československu, teda aj v Nitre.

Nositel'mi moci na území Slovenska boli po prevrate slovenské a maďarské rady. Maďarská národná rada v Nitre bola vytvorená 2. novembra 1918. Predsedom sa stal Dr. František Gyurky.¹¹² Národná rada mala 58 členov, z nich bolo 22 predstaviteľov inteligencie (lekári, úradníci, advokáti, kňazi) a 14 príslušníkov robotníckej triedy.¹¹³

Maďarská národná rada musela riešiť zložitú situáciu v povojnovej Nitre. Chýbali základné suroviny, bol nedostatok šatstva a kuriva, politická neistota, nenávisť chudoby voči majetným spoluobčanom. Četníci nedokázali udržať poriadok v meste, preto sa začala formovať domobrana. Bola zriadená aj Obranná stráž, ktorej velil poručík Fischer. Mestské stráže disponovali s 800 mužmi. Chytali delikventov a ozbrojených frontových vojakov, ktorí rabovali mesto. Maďarská národná rada túto situáciu zvládla, zabránila anarchii a občanom zabezpečila najnutnejšie potreby a udržala relatívny pokoj a poriadok.¹¹⁴

Prímerie s Habsburskou monarchiou bolo podpísané 3. novembra 1918. Dokument však neobsahoval demarkačnú čiaru, ktorá oddeľovala Slovensko a Maďarsko. Československá vláda vydala príkaz na dočasné obsadzovanie Slovenska na podklade článku 4 prímeria v Padove. Zverejnením demarkačnej čiary 24. decembra 1918 sa začalo definitívne vojenské obsadzovanie Slovenska. Po rokovaní medzi predstaviteľmi Nitry a veliteľom československej armády, dňa 10. decembra dorazil do Nitry vlak s československými vojakmi. Kapitán Neumann oznámil pred zástupcami

¹¹² ZUBÁČKA, ref. 110, s. 25 – 26.

¹¹³ JEDLIČKA, Karol. Počiatky robotníckeho hnutia a KSČ 1892 – 1945. In. FOJTÍK, Juraj (ed.). Nitra. Bratislava: Obzor, 1977, s. 107.

¹¹⁴ ZUBÁČKA, ref. 110, s. 26 – 27.

maďarskej mestskej správy, že Nitra je začlenená do Československej republiky, vyvesili slovenskú zástavu ako symbol ukončenia maďarskej nadvlády v Nitre.¹¹⁵

Po obsadení Nitry bola vytvorená Slovenská národná rada. Predsedom sa stal kanonik Demeter Ďurčiansky, podpredsedom advokát dr. Štefan Bertovič.¹¹⁶ Slovenská národná rada podliehala Slovenskej národnej rade v Martine, musela rešpektovať aj vojenskú posádku kapitána Neumanna. 10. decembra 1918 sa skončilo obdobie maďarského panstva v Nitre.¹¹⁷

3.2 Vývoj a činnosť mestskej správy v rokoch 1918 – 1938

Po vzniku Československej republiky pokračoval na Slovensku uhorský systém politickej správy, ktorý bolo potrebné prebudovať a prispôbiť novovzniknutým podmienkam. Základným pilierom správneho systému na Slovensku sa po roku 1918 stal zákon č. 64/1918 Zb., ktorý zaplnil prázdny priestor medzi odchodom maďarských a vytvorením nových československých úradov.

Minister s plnou mocou pre správu Slovenska vymenoval prvých slovenských županov už v decembri 1918 v zmysle zákona č. 64/1919 Zb. Županom Nitry sa stal Dr. Ľudovít Okánik, rímskokatolícky kňaz z Uhorskej Skalice. Do 18. januára 1919 úradoval v Skalici. Po príchode do Nitry urobil reorganizáciu miestnej správy – rozpustil Slovenskú národnú radu a vymenoval mestskú správnu komisiu, do čela ktorej vymenoval Dr. Štefana Bertoviča. V roku 1919 jeho úrad prevzal Karol Cobori.¹¹⁸

Mestská správna komisia sa zaoberala vecami, ktoré patrili do právomoci bývalého mestského zastupiteľstva, mali v nej zastúpenie všetky existujúce politické strany v meste. Promaďarská byrokracia odmietala nové pomery, naďalej úradovali po starom, prijímali platy z Budapešti. Úradníci odmietajúci spoluprácu s novým režimom boli prepustení a nahradení českými a slovenskými úradníkmi.

---

¹¹⁵ FUSEK – ZEMENE, ref. 111, s. 307 – 308.

¹¹⁶ JEDLIČKA, ref. 113, s. 110.

¹¹⁷ ZUBÁČKA, ref. 110, s. 28.

¹¹⁸ ZUBÁČKA, Ida. Vývoj a činnosť mestskej správy v Nitre v rokoch 1918 – 1938. In. MARSINA, Richard. Nitra v slovenských dejinách. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 369 – 370.

V roku 1922 bola Nitra zaradená medzi veľké obce, čím došlo k významnej zmene mestskej samosprávy. Nitru ako obec podriadili novovzniknutému okresnému úradu. Stratila staré privilégia, ale označenie mesta jej zostalo. V septembri 1922 bol zriadený Obecný úrad mesta Nitry po zrušení magistrátu. Od roku 1923 Nitru spravovala obecná samospráva, volená občanmi v demokratických voľbách, čo sa udržalo do jesene 1938.¹¹⁹

Okresný úrad zahájil činnosť 1. januára 1923. Okresným náčelníkom sa stal Haláchy. Okresný úrad kontroloval významnú politickú a hospodársku agendu mesta, štátne notárstvo, četnícke stanice, povoľoval schôdze a rôzne zhromaždenia. Kontakty mesta so štátnou správou zabezpečoval notár Bučko.

Obecný úrad mesta Nitra pozostával podľa štatútu z roku 1928 z troch oddelení: administratívno – policajné oddelenie, technické a finančné oddelenie. Boli tu zamestnaní 18 úradníci, 5 kancelárskych pomocníkov, 38 podúradníkov, niekoľko úradných zriadencov. Okrem nich aj dvaja mestskí lekári, zverolekár, pôrodné babičky, hrobári, cestári a verejný tútor.¹²⁰

Obecný úrad rozhodoval o vnútorných záležitostiach ako aj majetku obce, spravoval finančné hospodárstvo, vydával obecné štatúty, zabezpečoval miestny policajný zbor, udržiaval obecné cesty, staral sa o školy, kultúru, obecné ústavy a vykonával všetky nariadenia, ktoré boli obci nariadené zákonmi, vládnymi nariadeniami a župnými či krajskými štatútmi. Tieto právomoci boli realizované prostredníctvom obecného zastupiteľstva, obecnej rady a starostu.

Najvyšším orgánom miestnej samosprávy bolo volené obecné zastupiteľstvo, ktoré malo 36 členov, nemalo však výkonné právomoci.¹²¹ Počet členov samosprávy sa menil. Závisel od počtu obyvateľov podľa posledného sčítania ľudu. Schôdze boli verejné.

Obecná rada mesta mala 12, neskôr 14 členov vrátane starostu a dvoch námestníkov. Na zasadnutiach vykonávala uznesenia zastupiteľstva vo veciach týkajúcich sa samosprávy, riešila výlučne hospodársko – finančné záležitosti.

Politické zloženie mestskej samosprávy bolo pestré, čo viedlo ku konfrontácii názorov.

---

¹¹⁹ FUSEK – ZEMENE, ref. 111, s. 309 - 310.

¹²⁰ ZUBÁČKA, ref. 110, s. 33.

¹²¹ ZUBÁČKA, ref. 118, s. 371.

Členovia obecného zastupiteľstva boli volení občanmi priamo v demokratických voľbách. Voľby do obecných zastupiteľstiev sa na Slovensku konali v rokoch 1923, 1927, 1931 a 1938. Výsledky volieb odzrkadľovali nielen politické pomery, ale aj hospodárske, sociálne, náboženské a národnostné. Nitrania inklinovali k stranám socialistického typu, ktoré im sľubovali odstránenie povojnových problémov a nezamestnanosti. Volili aj Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu, ktorá vo svojom programe spájala riešenie hospodárskych otázok s bojom proti pražskému centralizmu.¹²²

Silné pozície na politickej scéne v Nitre počas prvej Československej republiky zaujali štyri politické subjekty: Krajinská kresťansko – socialistická strana, Slovenská ľudová strana, respektíve Hlinkova slovenská ľudová strana, Československá sociálnodemokratická strana a Komunistická strana Československa.¹²³

Prvé demokratické voľby do obecného zastupiteľstva sa v Nitre konali 16. septembra 1923. Volieb sa zúčastnilo 9 588 osôb z 11 022 oprávnených voličov. Vo voľbách kandidovalo osem politických strán.¹²⁴ Najviac mandátov získala Slovenská ľudová strana – 8 mandátov, Krajinská kresťansko – socialistická strana – 7 mandátov a Židovská strana – 6 mandátov.

Voľby v roku 1927 boli úspešné pre Komunistickú stranu Československa, ktorá sa z druhého miesta dostala do koalície s Československou stranou národno – socialistickou. V tomto období bola komunistická strana najaktívnejšou stranou v Nitre.

Veľkú zmenu neprinesli ani voľby do obecného zastupiteľstva v roku 1931. Na prvom mieste skončila Československá sociálnodemokratická strana, nasledovala Krajinská kresťansko – socialistická strana, Komunistická strana Československa a Hlinkova slovenská ľudová strana.

Posledné demokratické voľby sa konali 22. mája 1938, v ktorých kandidovalo štrnásť politických strán. Najviac hlasov získala Krajinská kresťansko – socialistická strana, Hlinkova slovenská ľudová strana,

---

¹²² FUSEK – ZEMENE, ref. 111, s. 310 – 311.

¹²³ ZUBÁČKA, ref. 118, s. 372.

¹²⁴ KRONIKA MESTA NITRA I., s. 118.

Československá sociálnodemokratická strana. Starostom sa stal František Mojto.¹²⁵

Po vyhlásení slovenskej autonómie, 6. októbra 1938, krajinský prezident zrušil obecnú samosprávu a okresní náčelníci dosadili do čela obci vládnych komisárov. V Nitre sa ním stal bývalý starosta František Mojto. Obecné zastupiteľstvo sa zmenilo na poradný orgán vládneho komisára.

Dôležitou súčasťou pri budovaní nového štátu zohrávali bezpečnostné zbory, ako aj štátne a miestne policajné zbory. Nitriansky okres bol do prevratu rozdelený na päť žandárskych staníc so sídlami v Nitre, Ujlaku (dnes Veľké Zálužie), Urmíne (dnes Mojmírovce), Ivanka pri Nitre a v Gýmeši (dnes Jelenec). 5. januára 1919 prišiel do Nitry nový veliteľ četníckeho oddielu, vrchný strážmajster zo Zemského četníckeho veliteľstva v Čechách, Stibúrek. Za tri dni sformoval nový četnícky oddiel, ktorý sa zaslúžil o zabezpečenie poriadku. Bezpečnosť občanov bola garantovaná aj mestskou políciou.¹²⁶

Nitra mala právo vydávať a riadiť sa vlastným organizačným štatútom. Vypracovanie nového mestského štatútu rozbehol Karol Cobori po zvolení do funkcie starostu v roku 1923. Štatút Nitry z tohto roku sa skladal zo 102 paragrafov, v ktorých bol zakotvený organizačný poriadok, práva a povinnosti obecného úradu.

Vývoj mesta negatívne zasiahlo zrušenie župy. Nitriansku župu tvorilo 9 okresov, 135 notariátov a 449 obcí. V roku 1921 sa uskutočnilo sčítanie ľudu, podľa ktorého tu žilo 441 064 obyvateľov. V decembri 1918 bol vymenovaný do funkcie prvého slovenského župana Dr. Ľudovít Okánik, ktorý nastúpil po poslednom maďarskom županovi Júliusovi Madočánim. Posledným županom bol Dr. Ján Jesenský.¹²⁷

Vydaním zákona č 126/1920 Zb. sa vytvorilo šesť veľkých žúp na území Slovenska: Bratislavská, Košická, Nitrianska, Podtatranská, Považská a Zvolenská. Nitra stratila župný majetok, ktorý prešiel na štát. České krajiny odmietali župné zriadenie, v čom im vyhovel zákon č 125/1927 Zb., ktorý zavŕšil prestavbu štátneho aparátu v Československej republike. Tento zákon o krajinskom zriadení nadobudol platnosť 1. júla 1928, čím sa Nitrianska

¹²⁵ ZUBÁCKA, ref. 118, s. 372 – 373.

¹²⁶ ZUBÁCKA, ref. 110, s. 37.

¹²⁷ ZUBÁCKA, ref. 118, s. 374 – 375.

veľžupa začlenila do slovenskej krajiny. Nitra stratila štatút župného mesta a tým aj veľa príslušníkov inteligencie.¹²⁸

Obecné zastupiteľstvo riešilo všetky problémy súvisiace s teritóriom mesta Nitry a jej občanov. Najvýznamnejšími problémami medzivojnového obdobia boli následky 1. svetovej vojny, vyriešenie bytovej krízy, zmierenie permanentnej nezamestnanosti a vybudovanie verejnoprospešných objektov. Najhorším rokom po vojne bol rok 1919, kedy chýbala múka, masť, mäso, kurivo a ďalšie životne dôležité produkty a výrobky.

Nitra už pred prevratom disponovala s malou ubytovacou kapacitou. Situácia sa zhoršila po návrate frontových vojakov, českých úradníkov, vojakov 33. legionárskeho a 5. delostreleckého pluku. Vlastníci domov a veľkých bytov sa snažili z tejto situácie vyťažiť čo najviac zvyšovaním nájomného. Z chudobných občanov sa často stávali bezdomovci. V roku 1923 prijalo mestské zastupiteľstvo uznesenie o obmedzení prisťahovania osobám bez domovskej príslušnosti. Bytovú krízu mala čiastočne riešiť výstavba obytných domov.¹²⁹

Ďalším problémom Nitry bola permanentná nezamestnanosť, ktorá bola spojená s nedostatkom pracovných príležitostí. Nitrianske závody poskytovali len málo pracovných miest. Koncom roka 1929 vypukla svetová hospodárska kríza, ktorá sa prejavila aj na agrárnom Slovensku. Keďže nebol odbyť, podnikatelia obmedzovali výrobu a znižovali stavy robotníkov. Na prelome roku 1935 – 1936 bola kríza štatisticky prekonaná, na Slovensku však stále evidovali 190 000 nezamestnaných.

Narastaním hospodárskej krízy narastala popularita Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a socialistických strán – najmä Komunistickej strany Československa. V rokoch 1932 – 1933 však klesla jej popularita.

Štát ako aj orgány štátnej správy podnikali kroky na zníženie počtu nezamestnaných. Obecné zastupiteľstvo v Nitre založila v roku 1928 Vrchnostenskú sprostredkovateľňu práce, ktorej činnosť spočívala v zadeľovaní robotníkov na verejné práce v meste. Nespokojnosť nezamestnaných viedla k vytvoreniu Komitétu pre podporu nezamestnaných v meste. Komitét dozeral na regulárnosť prideľovania štátnej, krajinskej, okresnej a obecnej podpory,

---

¹²⁸ FUSEK – ZEMENE, ref. 111, s. 312.

¹²⁹ ZUBÁCKA, ref. 118, s. 376 – 377.

pomáhal rozdeľovať verejné zbierky a dohliadal na prevádzku ľudovej kuchyne. Mestský úrad znižoval nezamestnanosť otvaraním verejných prác.¹³⁰

Pred prevratom patrila Nitra k málo výstavným mestám. V 20 – tých a 30 - tých rokoch nášho storočia nastal prudký stavebný rozmach. Výstavba mesta sa uskutočňovala podľa nového generálneho plánu rozvoja mesta z roku 1928, architektom projektu bol Šrámek z Prahy. Rozvoj mesta bol zosúladený s regulovaním koryta rieky Nitry. Zohľadňoval tiež tranzitnú dopravu. V rokoch 1919 – 1930 mesto preinvestovalo vyše 50 miliónov korún. Táto suma svedčí o aktivite a schopnosti členov obecnej samosprávy, hlavne dlhoročného starostu Coboriho.¹³¹

3.3 Pribinove slávnosti v Nitre v roku 1933

Hlavný prúd slovenskej politiky smeroval začiatkom tridsiatych rokov minulého storočia k odmietaniu centralizmu a k presadeniu autonómnej samosprávy Slovenska. Osobitý a svojbytný slovenský národ ostával pred svetom skrytý vo fikcii československého národa. Autonomisti cítili v snahách centralistov ohrozenie slovenskej kultúrnej identity. Ľudáci spolu s národníkmi stavali svoj autonomistický program na základných tradičných hodnotách: osobitá kultúra, čistota slovenského jazyka, svojbytný národ a územie, ktoré mu patrí. Spoločne presadzovali uznanie osobitosti slovenského národa a jeho kultúry, obhajovali autoritu Matice slovenskej v ochrane našej kultúrnej identity a čistoty spisovného jazyka.

Ideové smerovanie Slovenska sa prejavilo v roku 1933 na Pribinových slávnostiach usporiadaných v Nitre.¹³²

Pribinove slávnosti boli usporiadané pri príležitosti 1100. výročia postavenia prvého kresťanského kostola na našom území. Základy chrámu položilo nitrianske knieža Pribina okolo rokov 830 – 833 na nitrianskom hrade. Oslavy zahájil krajinský prezident Dr. Ország 6. apríla 1938 v budove

---

¹³⁰ FUSEK – ZEMENE, ref. 111, s. 313 – 314.

¹³¹ ZUBÁČKA, ref. 110, s. 45 – 46.

¹³² MAGDOLENOVÁ, Anna. Pribinove slávnosti v Nitre roku 1933. In. MARSINA, Richard. Nitra v slovenských dejinách. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 356 – 357, 358.

Národného domu. Bola prezentovaná inscenácia Stodolovej hry „Kráľ Svätopluk.“¹³³

Oslavy mali mať celoštátny charakter. O prípravy sa staral šesťčlenný výbor. Predsedom „Jubilárneho výboru cirkevno – národných osláv v Nitre“, sa stal biskup Kmeťko a podpredsedom okresný náčelník Haláchy. Prípravy osláv si vyžadovala vysoké finančné náklady, preto protektorát nad oslavami prevzala vláda, ktorá dotovala väčšinu výdavkov.¹³⁴

Slovenskí centralistickí politici sa obávali, že autonomisti zneužijú oslavy na reprezentovanie svojich snáh, preto sa ich snažili vylúčiť z príprav. Hlinkovi ako aj Škultétymu bolo znemožnené prehovoriť k národu na hlavnom ľudovom zhromaždení. Poradcami pri usporiadaní osláv boli aj ministri Dr. Ivan Dérer a Dr. Milan Hodža.

Autonomisti zaujali k Pribinovým slávnostiam jednoznačný postoj. Uvedomovali si, aj napriek podpore československej štátnosti, že Slováci na Slovensku reprezentujú osobitý a samobytný národ s vlastnými dejinami, kultúrou a jazykom. Boli zástancami názoru, že „Česi, či katolíckeho, či liberálneho svetového názoru mali by stíšiť svoje protislovenské vrtochy a radovať sa s nami takými, akými sme boli v 833 a akými sme v 1933 roku.“

V slovenskom prostredí boli Pribinove oslavy chápané ako možnosť prihlásiť sa pred svetom k svojským a autochtónnym hodnotám kresťanskej a národnej kultúry. Centralistickí politici nechápali ducha a význam jubilea, ktoré bolo pre národ historickou príležitosťou na prejavenie potláčanej túžby po samobytnosti.¹³⁵

Slávnosti sa začali 12. augusta 1933. O piatej hodine sa v Nitre zišli zástupcovia vlády: predseda vlády Malypetr, minister Šrámek, Matoušek, Dostálek, Hodža a Dérer. Vládu slávnostne privítal nitriansky biskup Kmeťko s arcibiskupom Radičom a biskupom Mišičom. Prítomní boli aj zástupcovia vojska, úradov a škôl. Česť vláde vzdala aj čestná rota. O šiestej hodine minister poľnohospodárstva Milan Hodža otvoril hospodársku a priemyselnú výstavu v štátnom žrebčine. Hodža vo svojom prejave vyzdvihol, že Pribina bol dôkazom, že Slováč nebol menejcenným, ale rovnocenne sa družil k tým, ktorí

---

¹³³ KRONIKA MESTA NITRA II., s. 66 - 67.

¹³⁴ ZUBÁCKA, ref. 110, s. 51.

¹³⁵ MAGDOLENOVÁ, ref. 132, s. 359 – 261.

v oblastiach nášho sveta tvorili štáty a v nich spoločenský poriadok, tvorili osvetu a boli účastníkmi v diele pokroku a civilizácie. O dvadsiatej hodine sa v dvorane Okresného domu konala slávnostná akadémia. Zároveň prebiehali telocvičné akadémie Sokola a Orla.¹³⁶ V kultúrnom dome na akadémii Orla predniesol príhovor aj Andrej Hlinka, ktorý zdôraznil, že „ Slováci musia dobojovať boj za svoju národnú samostatnosť, za svoju Slovenskú krajinu... Nikomu nechceme odorávať, ale svoje si nedáme.“¹³⁷

V nedeľu 13. augusta sa vo viacerých kostoloch konali sväté omše. Bohoslužbu v hradnej katedrále odslúžil biskup Dr. Karol Kmeťko.¹³⁸ V piaristickom chráme celebroidal pontifikálnu svätú omšu Andrej Hlinka. Zároveň posvätil vlajky Slovenského katolíckeho študentstva s nápisom: „Vernosť cirkvi – vernosť národu“. O deviatej hodine, po bohoslužbách v nitrianskych kostoloch, sa sprievod presunul za zvuku zvonov, delových rán a po prehliadke vojenských lietadiel na staré letisko, na slávnostnú manifestáciu.¹³⁹

Na letisku bola pripravená tribúna, na ktorej boli usadení predstavitelia vlády, vysokí cirkevní hodnostári, diplomacia a ostatní významní hostia. Hlinka s Rázusom tu však nemali pripravené miesta. Napriek tomu sa Hlinka nesený na ramenách klerikov a študentov dostal na tribúnu, kde predniesol na ich žiadosť rezolúciu.¹⁴⁰ Poukázal tu na slávnu minulosť Slovákov, zdôrazňoval potrebu boja za kresťanské a národné práva. Vyjadril tiež predsavzatie, aby Slováci naďalej žili v Československej republike, ktorá bola jediným možným štátnym útvarom, ale ako „samobytný národ, ktorý si bude samostatne spravovať svoje veci a riadiť svoj osud.“ Hlinkova rezolúcia vychádzala z Pittsburskej dohody, v ktorej sa predstavitelia českého zahraničného odboja zaviazali vyriešiť postavenie Slovákov v novom štáte autonómnou formou.¹⁴¹

Po Hlinkovom prejave vystúpil krajinský prezident Ország. Predseda vlády Malypeter prečítal posolstvo prezidenta republiky. Manifestáciu zakončil biskup Kmeťko, ktorý navrhol zaslanie ďakovného telegramu pápežovi a prezidentovi Československej republiky. Po odchode oficiálnych hostí vystúpil

¹³⁶ KRONIKA MESTA NITRA II., s. 68.

¹³⁷ MAGDOLENOVÁ, ref. 132, s. 361

¹³⁸ KRONIKA MESTA NITRA II., s. 70.

¹³⁹ MAGDOLENOVÁ, ref. 132, s. 361.

¹⁴⁰ KRONIKA MESTA NITRA II., s. 71.

¹⁴¹ ZUBÁCKA, ref. 110, s. 54 – 55.

ešte poslanec Rázus, Čurík a Chmelík. Hlinkovci a ich prívrženci sa popoludní zhromaždili pred piaristickým kostolom, kde vystúpili Hlinka, Tiso a Buday.

V pondelok sa konali valné zhromaždenia spolkov, organizácií a združení. Predslovy na týchto zhromaždeniach mali charakter protestu proti nedeľňajším udalostiam.¹⁴²

Mestské zastupiteľstvo dňa 18. augusta zvolalo schôdzu, na ktorej vyjadrilo svoj postoj k Pribinovým slávnostiam. Prijali jednomyseľné vyhlásenie: „Obecné zastupiteľstvo mesta Nitry s roztrpčením hľadá na udalosti, ktoré naštrbiac dôstojnosť osláv Pribinových sa staly vo vrcholný deň týchto v prítomnosti reprezentantov vlády nášho českoslov. štátu a reprezentantov cirkví na manifestačnom zhromaždení pri uctení pamiatky prvého kresťanského chrámu na Slovensku na hrade nitrianskom. Stalo sa tak zásluhou nerozvážnych jednotlivcov do Nitry k oslavám došlých, stalo sa to v ich slepej závidi a nenávisti proti našim svetským a cirkevným hodnostárom, reprezentantom národa, čím zneuctená je pamiatka nášho národného bohatiera kniežaťa Pribinu a urazená je vláda nášho štátu v jej výsosti a tiež hodnostári i cirkevní i zo zahraničia, čoho my, ako zástupcovia celého občianstva mesta Nitry hlboko ľutujeme a hlasom všetkých prítomných členov slávnosti prehlasujeme, že obecnosť mesta Nitry nenesie vinu na týchto udalostiach a prejavuje svoju neochvejnú oddanosť vysokej vláde a sľubuje vernosť nášmu štátu.“ Rovnaké stanovisko zaujal aj starosta František Mojto, napriek členstvu v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane.¹⁴³

Po skončení Pribinových slávnosti začalo vyšetrovanie organizátorov a hlavných aktérov, ktorí vystúpili v Nitre. Obžalovaní boli štátni zamestnanci, vysokoškooláci, kňazi aj prostí ľudia.

Slovenská verejnosť i autonomistická tlač odsudzovali súdny proces. Predsa Pribinove oslavy deklarovali pred celou republikou a európskou verejnosťou pranie veľkého počtu slovenského ľudu riešiť otázku postavenia Slovákov nenásilnými prostriedkami, priznaní prirodzených práv samobytnosti a medziach medzinárodnej politicko – mocenskej konštelácie.¹⁴⁴

---

¹⁴² KRONIKA MESTA NITRA II., s. 70 – 71, 72.

¹⁴³ KRONIKA MESTA NITRA II., s. 73 – 74.

¹⁴⁴ ZUBÁCKA, ref. 110, s. 56.

3.4 Nitra po vyhlásení slovenskej autonómie

V dňoch 5. – 6. októbra 1938 sa konalo v Žiline zasadnutie výkonného výboru Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Zúčastnili sa ho všetci významní slovenskí politici z agrárnej, živnostenskej, národnosocialistickej a slovenskej národnej strany. Boli tu prijaté tri významné dokumenty o vyhlásení autonómie Slovenska, decentralizácii štátnej moci a deklarovaní samourčovacieho práva slovenského národa. Československá republika sa pretvorila na federatívnom princípe, čo sa zvýraznilo inovovaním názvu na Česko – Slovenská republika. Po dvadsiatich rokoch sa skončil zápas Slovákov o realizáciu Pittsburskej dohody v politickom živote.

Po tejto pre Slovákov významnej udalosti začala Hlinkova slovenská ľudová strana upevňovať svoje pozície, odbúravať demokratické práva a budovať autoritatívny režim.¹⁴⁵

Na druhý deň po vyhlásení slovenskej autonómie sa na verejných i súkromných budovách v Nitre objavili slovenské zástavy ako znak radosti, ktorú cítili Nitrania, a ktorou sa zapojili do národného nadšenia celého Slovenska.¹⁴⁶

V súvislosti s autoritatívnym totalizačným procesom prebiehal postupný rozklad starých politických štruktúr. Už 9. októbra 1938 bola zastavená činnosť ľavicových strán, teda aj Komunistickej strany. Dňa 10. októbra 1938 sa v Nitre v miestnostiach komunistickej strany na Starom letisku uskutočnila domová prehliadka. Komunistom skonfiškovali všetok stranický majetok a dokumenty.¹⁴⁷

Dňa 16. októbra 1938 sa v Nitre utvorila Hlinkova garda. Ten istý deň o jedenástej hodine zložila sľub na Štefánikovom námestí, kde sa k prítomným prihovorel tajomník Vojtech Višňovský a Pavel Vančo.¹⁴⁸

Na jeseň 1938 bol obmedzený spolkový život, čo podnietilo 126 členov telocvičnej jednoty Sokol k podpísaniu petície, ktorú adresovali autonómnej vláde. Petíciu zadržala Hlinkova garda a zorganizovala proti nej pochod ulicami mesta, ktorý sa zmenil na demonštráciu proti českým a židovským obyvateľom Nitry.

---

¹⁴⁵ FUSEK – ZEMENE, ref. 111, s. 325.

¹⁴⁶ KRONIKA MESTA NITRA II., s. 89.

¹⁴⁷ FUSEK – ZEMENE, ref. 111, s. 325.

¹⁴⁸ KRONIKA MESTA NITRA II., s. 90.

Totalizácia politického života sa odrazila aj do rozhodnutia Okresného úradu v Nitre, ktorý zbavil členstva v mestskej rade i zastupiteľstve 14 členov zaniknutých strán. Nahradil ich novovymenovanými podľa návrhu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany.¹⁴⁹

Po celom Slovensku sa 20. novembra 1938 uskutočnili slávnostné manifestácie, ktoré sa konali aj v Nitre. Celé mesto, ulice, budovy boli vyzdobené slovenskými a autonomistickými zástavami „na dôkaz nadšenia a radosti, že slovenský národ je zjednotený v jednom jedinom politickom tábore: v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane.“¹⁵⁰

Po svätej omši v piaristickom kostole sa mestské a vidiecke obyvateľstvo so zástupmi Hlinkových gárd presunulo na Štefánikovo námestie. Tu čakali na príchod ministra Dr. Ďurčanského a jeho sprievod.

Počet manifestujúcich obyvateľov na námestí sa odhadoval na 20 000 osôb.

Minister spolu so svojím sprievodom, ktorého členmi boli Ján Dafčík, hlavný veliteľ Hlinkovej gardy, Dr. Jozef Kirschbaum, osobný tajomník ministra, Dr. Ľudevít Režúcha, vedúci zdravotného oddielu Hlinkovej gardy a Dr. Ján Ďurčanský, brat ministra, sa usadili na tribúne. Po skončení prejavov sa presunuli na balkón mestského domu, kde minister prijal hold Hlinkových gárd, ktorých viedol oblastný veliteľ Višňovský. Dr. Ďurčanský so sprievodom a ďalšími hosťami sa zúčastnili slávnostného obeda v reštaurácii Steiger a Ott. Potom odcestoval so sprievodom do Cífera.¹⁵¹

---

¹⁴⁹ FUSEK – ZEMENE, ref. 111, s. 325 – 326.

¹⁵⁰ KRONIKA MESTA NITRA II., s. 91.

¹⁵¹ Nitrianska stráž, 1938, číslo 47, s. 2, Národná manifestácia v Nitre.

Záver

Po Mníchove začalo na Slovensku silnieť autonomistické hnutie. Dňa 6. októbra 1938 bolo z iniciatívy Hlinkovej slovenskej ľudovej strany zvolané stretnutie všetkých politických strán do Žiliny. Bola podpísaná Žilinská dohoda, ktorá vyhlasovala slovenskú autonómiu. Pražská vláda s tým nakoniec súhlasila a mohla byť vytvorená slovenská vláda a slovenský snem. Na čele slovenskej vlády stál Jozef Tiso.

Zákon o slovenskej autonómii bol prijatý 19. novembra 1938. Vydaný bol v zbierke zákonov 22. novembra 1938 pod č. 299/1938 Zb. Prijatiu tohto zákona predchádzalo niekoľkoročné úsilie autonomistických snáh na Slovensku. Po prijatí tohto zákona sa názov česko-slovenského štátu zmenil z pôvodného názvu *Československá republika*, resp. *Republika Československá* na *Česko-Slovenská republika*.

Vyhlásenie autonómie Slovenska bolo pokračovaním procesu rozpadu Česko - Slovenska, ktorý sa začal prijatím Mníchovskej dohody z 30. septembra a Prvou viedenskou arbitrážou z 2. novembra 1938.

Počas krátkej existencie autonómneho Slovenska došlo k zmene demokratického zriadenia prvej republiky na autoritatívny ľudácky režim, ktorý na Slovensku pretrval až do vypuknutia Slovenského národného povstania, resp. do skončenia druhej svetovej vojny.

V medzivojnovom období bola najsilnejšou politickou stranou Hlinkova slovenská ľudová strana na čele s Andrejom Hlinkom. Táto strana bola hlavnou reprezentantkou boja za autonómiu Slovenska a uznanie samobytnosti slovenského národa. Ďalej existovala Agrárna strana, ktorá bojovala za práva roľníkov; Slovenská národná strana orientovaná na evanjelikov; Československá sociálnodemokratická strana, ktorých prioritou bol štát; Komunistická strana Československa snažiac sa o sociálnu revolúciu.

Po vyhlásení autonómie Hlinkova slovenská ľudová strana začala s upevňovaním pozícií a budovaním autoritatívneho režimu.

Čo sa týka samotnej Nitry, ako sme mali možnosť dozvedieť sa, prešla mnohými zmenami štátnej správy, ktoré boli potrebné kvôli nahradeniu starého uhorského politického systému, čo sa vo veľkej miere dotklo obyvateľov mesta. Po vyhlásení autonómie sa v Nitre objavili slovenské zástavy ako znak radosti.

Postupne sa začali rozkladať staré politické štruktúry. Bola vytvorená Hlinkova garda a do značnej miery bol ohrozený spolkový život, čo vyvolalo veľké ohlasy v telocvičnej jednote Sokol. Usilovali sa o spísanie petície, ale ich snahy boli zastavené Hlinkovou gardou.

Na záver by som chcela skonštatovať, že naplnenie cieľov, ktoré som si vytýčila v úvode práce, sa mi do značnej miery podarilo zrealizovať. Zaujímavým podnetom na spracovanie by bolo určite aj vyhlásenie autonómie v jednotlivých obciach nitrianskeho regiónu, ktoré sa mi však nepodarilo spracovať a zakomponovať do svojej práce.

Zoznam použitej literatúry

Dobová tlač

- Nitrianska stráž, 1938, číslo 47, s. 4.

Literatúra

- AUGUSTA, Pavel - HONZÁK, František. Kukátko ČSR 1918 – 1938. Praha: Albatros, 1991, s. 34.
- BARTLOVÁ, Alena. Hlinkova slovenská ľudová strana. In. Parlamentný kuriér, 1997, ročník 5, č. 38.
- BYSTRICKÝ, Valerián. Od autonómie k vzniku slovenského štátu. Bratislava: Historický ústav SAV, 2008, s. 301.
- ČAPLOVIČ, Dušan – ČIČAJ, Viliam – KOVÁČ, Dušan et al.. Dejiny Slovenska. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000, s. 309.
- DRAGÚŇ, Stanislav. Mníchovská dohoda. In. Historická revue, 2007, ročník XVIII, č. 1, s. 54.
- ĎURICA, Milan S.. Dejiny Slovenska a Slovákov. Bratislava: SPN, 1996, s. 274.
- FOJTÍK, Juraj. Nitra. Bratislava: Obzor, 1977, s. 299.
- FUSEK, Gabriel – ZEMENE, Marián R.. Dejiny Nitry: od najstarších čias po súčasnosť. Nitra: Copyright, 1998, s. 396.
- HOENSCH, Jorg K.. Slovensko a Hitlerova východná politika. Bratislava: 2001, s. 231.
- HONZÁK, František. Dejiny Slovenska Dátumy, udalosti, osobnosti. Bratislava: SLOVART, 2007, s. 882.
- CHOVANEC, Jaroslav – MOZOLÍK, Peter. Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky. Bratislava: Procom, 1994, s. 289.
- CHRYZOSTOM, Ján et al.. Svedectvá pravdy o Slovensku I. diel. Sered': REPRINT, s. r. o., 1997, s. 719.
- GOLÁŇ, Karol – KROPILÁK, Miroslav – RATKOŠ, Peter et al.. Československé dejiny. Bratislava: Osveta, 1961, s. 384.

- KOVÁČ, Dušan. Dejiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 401.
- KRONIKA MESTA NITRA I.
- KRONIKA MESTA NITRA II.
- KROPILÁK, Miroslav et al. Dejiny Slovenska V. Bratislava: Historický ústav SAV, 1985, s. 608.
- LACKO, Martin. Slovenská republika 1939 – 1945. Bratislava: Perfekt, 2008, s. 206.
- LIPTÁK, Ľubomír. Slovensko v 20. storočí. Bratislava: Kalligram, 2000, s.
- MARSINA, Richard. Nitra v slovenských dejinách. Martin: Matica slovenská, 2002, s. 437.
- MARSINA, Richard – ČIČAJ, Viliam – KOVÁČ, Dušan et al. Slovenské dejiny. Martin: Matica slovenská, br, s. 334.
- MATHÉ, Svätoslav. Cesta k samostatnosti. Martin: Matica slovenská, 2006, s. 112.
- MATHÉ, Svätoslav. Slovenská politika v rokoch 1848 – 1993. Martin: Matica Slovenská, 2001, s. 171.
- SLIVÁK, Florián a kol.. Slovenské a české dejiny štátu a práva v rokoch 1918 – 1945. Bratislava: Univerzita Komenského, 1998, s. 197.
- ŠOLC, Jaroslav. Slovensko v českej politike. Banská Bystrica: M. O. ENTERPRISE, 1993, s. 251.
- ŠPIESZ, Anton. Dejiny Slovenska na ceste k sebauvedomeniu. Bratislava: Perfekt, 1992, s. 193.
- RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. Bratislava: Academic Electronic Press, 1997, s. 360.
- TKÁČ, Marián. Pravdivý slovenský príbeh. Bratislava: Post Scriptum, 2009, s. 240.
- ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián et al. Slovensko v Československu 1918 – 1939. Bratislava: Veda, 2004, s. 687.
- ZUBÁCKA, Ida. Nitra za prvej Československej republiky. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta prírodných vied, 1997, s. 152.

Zoznam príloh

- Príloha č. 1 : Clevelandská dohoda z 25. 10. 1915
CHOVANEK, Jaroslav – MOZOLÍK, Peter. Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky. Bratislava: Procom, 1994.
- Príloha č. 2 : Pittsburská dohoda z 30. 5. 1918
CHOVANEK, Jaroslav – MOZOLÍK, Peter. Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky. Bratislava: Procom, 1994.
- Príloha č. 3: Martinská deklarácia z 30. 10. 1918
CHOVANEK, Jaroslav – MOZOLÍK, Peter. Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky. Bratislava: Procom, 1994.
- Príloha č. 4: Zákon číslo 11/1918 Zb. z. an. o zriadení samostatného česko – slovenského štátu
CHOVANEK, Jaroslav – MOZOLÍK, Peter. Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky. Bratislava: Procom, 1994.
- Príloha č. 5: Ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. an. o autonómii Slovenskej krajiny
CHOVANEK, Jaroslav – MOZOLÍK, Peter. Historické a štátoprávne korene samostatnosti Slovenskej republiky. Bratislava: Procom, 1994.

Príloha č. 1: Clevelandská dohoda z 25. 10. 1915

- 1) Samostatnosť zemí Českých a Slovenska.
- 2) Spojenie Českého a Slovenského národa ve federatívnom zväzku štátov, s úplnou národnou autonómiou Slovenska, vlastným snemom, vlastnou štátnou správou, úplnou kultúrnou slobodou - tedy i s úplným užívaním jazyka slovenského - vlastnou správou finančnou a politickou, - so štátnym jazykom slovenským.
- 3) Volebné právo: všeobecné, - tajne, - priame.
- 4) Formy vlády: personálna únia s demokratickým zriadením štátu, podobne ako v Anglii.
- 5) Tieto body tvoria základ predloženej obapolnej dohody a môžu byť doplnené, poťažne rozšírené, len na základe dorozumenia sa oboch stránok. České Národní Sdružení, požaduje si právo prípadnej zmeny a to samé právo má aj Slovenská Liga.

Príloha č. 2: Pittsburská dohoda z 30. 5. 1918

Česko – Slovenská Dohoda, uzavretá v Pittsburghu, Pa., dňa 30. mája 1918.

Predstavitelia slovenských a českých organizácií vo Spoj. Štátoch, Slovenskej Lígy, Českého Národného Sdruženia a Sväzu Českých Katolíkov, porokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Nár. Rady, prof. Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavadných programových prejavoch a usniesli sa nasledovne:

Schvaľujeme politický program usilujúci sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z Českých Zemí a Slovenska.

Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.

Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.

Česko-slovenský štát bude republikou, jeho Konštitúcia bude demokratická.

Organisácia spolupráce Čechov a Slovákov vo Spoj. Štátoch bude podľa potreby a meniacej sa situácie, pri spoločnom dohovorení, prehíbená a upravená.

Podrobné ustanovenia o zariadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa oslobodeným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom.

Príloha č. 3: Martinská deklarácia z 30. 10. 1918

Zastupitelia všetkých slovenských politických strán, shromaždení dňa 30. októbra 1918 v Turčianskom Sv. Martine a organizovaní v Národnú Radu slovenskej vetvy jednotného československého národa, trvajú na zásade samourčovacieho práva národov prijatej celým svetom. Národná Rada vyhlasuje, že v meně česko-slovenského národa bývajúceho v hraniciach Uhorska, je jedine ona oprávnená hovoriť a konať.

Nie je na to oprávnená uhorská vláda, ktorá za celé desaťročia nepoznala vážnejšej úlohy, jako potlačovať všetko, čo je slovenské, nepostavila a nedovolila nášmu národu ani jedinej školy, nedovolila, aby sa slovenskí ľudia dostali do verejnej správy a úradov, náš ľud majetkove ničila a vykoristovala svojou stredovekou feudálnou sústavou a politikou.

Nie sú oprávnené na to, aby v meně slovenského ľudu hovorily, ani tie tak zvané zastupiteľské sbory, ktoré sú zostavené na základe úzkeho volebného práva nedopúšťajúceho prejaviť vôľu národa, a zostávajúce z ľudí, ktorí vzdor nariadeniu zákona nedopustili na výboroch čisto slovenských stolíc ani len slovenského slova.

Nie sú na to oprávnené ani také ľudové shromaždenia, ktoré vynášajú uzavretie pod tlakom cudzieho násillia. V meně slovenského národa na Slovensku oprávnená je leda hovoriť jedine Slovenská Národná Rada. Národná Rada česko-slovenského národa v Uhorsku obydleného osvedčuje:

1. Slovenský národ je čiastka i rečove i kultúrno-historicky jednotného česko-slovenského národa. Na všetkých kultúrnych bojoch, ktoré viedol český národ a ktoré ho urobily známym na celom svete, mala účasť i slovenská vetev.
2. Pre tento česko-slovenský národ žiadame i my neobmedzené samourčovacie právo na základe úplnej neodvislosti. Na základe tejto zásady prejavujeme svoj súhlas s tým novo utuoreným medzinárodným právnym položením, ktoré dňa 18. októbra 1918 formuloval predseda Wilson a ktoré dňa 27. októbra 1918 uznal rakúsko-uhorský minister zahraničia.
3. Žiadame okamžité uzavretie pokoja a sice na všeludských kresťanských

zásadách, aby pokoj bol taký, že by medzinárodno-právnymi zárukami znemožňoval ďalšiu vojnu a ďalšie zbrojenie.

Sme presvedčení, že náš snaživý a nadaný slovenský národ, ktorý vzdor neslýchanému útisku dospel na taký stupeň národnej kultúry, nebude vylúčený z požehnania pokoja a zo spolku národov, ale i jemu bude popriate, aby sa dľa svojho rázu mohol vyvíňovat a dľa svojich síť prispel ku všeobecnému pokroku človečenstva.

Príloha č. 4: Zákon číslo 11/1918 Zb. z. a n. o zriadení samostatného česko – slovenského štátu

Samostatný československý štát vstúpil do života. Aby bola zachovaná nadväznosť doterajšieho právneho poriadku s novým stavom, aby nenastali zmätky a upravený bol nerušený prechod do nového štátneho života, nariaďuje Národný výbor menom československého národa ako vykonávateľ štátnej zvrchovanosti toto:

čl. 1. Štátnu formu československého štátu určí národné zhromaždenie v porozumení s Československou Národnou radou v Paríži. Orgánom jednomyseľnej vôle národa a tiež vykonávateľom štátnej zvrchovanosti je Národný výbor;

čl. 2. všetky doterajšie krajské a ríšske zákony a nariadenia zostávajú dočasne v platnosti;

čl. 3. všetky samosprávne, štátne a župné úrady, štátne, krajské, okresné a najmä i obecné ústavy sú podriadené Národnému výboru a dočasne úradujú a konajú podľa doterajších platných zákonov a nariadení;

čl. 4. tento zákon nadobúda účinnosť dnešným dňom;

čl. 5. Národnému výboru sa ukladá, aby vykonal tento zákon.

Príloha č. 5: Ústavný zákon č. 299/1938 Zb. z. a n. o autonómii Slovenskej krajiny

Národné zhromaždenie, vychádzajúc z toho, že Česko-Slovenská republika vznikla zhodou suverénnej vôle dvoch rovnoprávných národov, že slovenskému národu v Pittsburskej dohode, ako aj v iných zmluvách a prejavoch, domácich i zahraničných, zabezpečená bola úplná autonómia a vedené snahou uzmierenia

slovenského a českého národa v duchu Žilinskej dohody, uznáva sa na tomto ústavnom zákone:

ČASŤ PRVÁ

Úvodné ustanovenia

Článok I.

Ústavný súd rozhoduje aj o tom, či zákony Snemu Slovenskej krajiny vyhovujú zásade článku I. zákona zo dňa 29. februára 1920, č. 121 Zb. z. a n., ktorým sa uvádza ústavná listina Česko-Slovenskej republiky.

Článok II.

Ústavný súd dopĺňa sa dvoma ďalšími členmi (náhradníkmi), ktorých menuje vláda Slovenskej krajiny. Dokiaľ sa tak nestane, ústavný súd vykonáva svoju pôsobnosť v dosavadnom zložení a podľa doterajších predpisov.

Článok III.

(1) Zákony vyhlásené do dňa, v ktorom sa ustaví Snem Slovenskej krajiny, i keď sa týkajú vecí, ktoré spadajú do zákonodarnej moci Snemu Slovenskej krajiny, vzťahujú sa aj na územie Slovenskej krajiny, ak len zo samého zákona iné neplynie.

(2) Ak v zákonoch, na ktorých sa usnieslo Národné zhromaždenie, hovorí sa o podrobnej úprave či už zákonom alebo nariadením a ide o otázku, spadajúcu do právomoci zákonodarných a vládnych orgánov Slovenskej krajiny, tieto sú príslušné vo veci uznávať sa.

(3) Vládnu a výkonnú moc na území Slovenskej krajiny od 7. októbra 1938 vykonáva vo veciach, spadajúcich do právomoci Slovenskej krajiny dotiaľ, kým nebude utvorená Slovenská krajinská vláda (čl. V, odst. 4), Slovenská krajinská vláda, pozostávajúca z piatich členov, ktorá tvorí súčasť ústrednej vlády (§ 70 ústavnej listiny).

Článok IV.

Ustanovenia článkov I.-III. ako i čl. V., odst. 4 časti prvej a ustanovenia časti druhej tohoto ústavného zákona tvoria súčasť ústavnej listiny. Prevdzacie zákony, spomínané v tomto zákone, netvoria súčasť ústavnej listiny.

Článok V.

(1) Voľby do prvého Snemu Slovenskej krajiny vypíše Slovenská krajinská vláda tak, aby sa mohla vykonať do dvoch mesiacov od vyhlásenia tohoto zákona podľa ustanovení čiastky I. a III. zák. čís. 330/1920 Sb. z. a n. v znení zák. čís. 126/1927 Sb. z. a n. s tou zmenou, že aktívne volebné právo majú tí, ktorí v deň voľby prekročili 21. rok svojho veku, že na 20.000 odovzdaných platných hlasov, ako aj na zbytok presahujúci tri štvrtiny tohto počtu, dostane každá strana jeden mandát a že obmedzenia pasívneho volebného práva určené v § 6 cit. zákona sa na tieto voľby nevzťahujú.

(2) O platnosti volieb do prvého Snemu Slovenskej krajiny rozhodne volebný súd.

(3) Prvé zasadnutie Snemu Slovenskej krajiny zvolá do mesiaca po voľbách prezident republiky do Bratislavy. Zasadnutie prvého Snemu Slovenskej krajiny až do voľby jeho predsedníctva vedie povereník strany, ktorá pri voľbách dosiahla najväčší počet hlasov. Kým sa Snem neuznesie na rokovacom poriadku, riadi sa obdobnými ustanoveniami rokovacieho poriadku poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia.

(4) Členov Slovenskej krajinskej vlády, tvoriacu súčasť ústrednej vlády, menuje prezident republiky na návrh predsedníctva Snemu Slovenskej krajiny, ak je tento ustavený.

Článok VI.

(1) Zákon tento nadobudne účinnosti dňom jeho vyhlásenia.

(2) V deň vyhlásenia tohto ústavného zákona strácajú platnosť všetky zákony a ustanovenia, ktoré odporujú jeho ustanoveniam i zmenenej ústavnej listine.

Článok VII.

Prevedením tohto ústavného zákona poveruje sa vláda.

ČASŤ DRUHÁ

Zmena ústavnej listiny

Hlava I.

Všeobecné ustanovenia.

§ 1.

Slovenská krajina je autonomnou čiastkou Česko-Slovenskej republiky.

§ 2.

(1) Na území Slovenskej krajiny úradným a vyučovacím jazykom je reč slovenská.

(2) Príslušníci českého národa ako i úrady, súdy, korporácie, verejné orgány, a iné združenia zo zemi Českej a Moravskosliezskej môžu v styku s úradmi, súdmi a inými verejnými orgánmi používať českú reč.

(3) Jazykové práva, zabezpečené menšinám v zmluve medzi čelnými mocnosťami spojenými a združenými a Česko-Slovenskom, podpísanej v Saint-Germain-en-Laye, dňa 10. septembra 1919, ostávajú nedotknuté.

§ 3.

Na území Slovenskej krajiny uzákoňuje sa krajinská príslušnosť. Podmienkou nadobudnutia krajinskej príslušnosti je domovské právo v niektorej

obci Slovenskej krajiny. Štátna príslušnosť nadobúda sa automaticky príslušnosťou krajinskou.

Hlava II.

Moc zákonodarná.

§ 4.

(1) Národné zhromaždenie vykonáva zákonodarnú moc pre celé územie Česko-Slovenskej republiky vo veciach:

1. ústavnej listiny, jej častok, ako aj v otázkach upravujúcich činnosť spoločných zákonodarných, vládnych a výkonných orgánov;
2. vzťahov Česko-Slovenskej republiky k cudzine, vypovedania vojny a uzavretia mieru, obchodnej a tarifnej politiky, vývozu a dovozu;
3. národnej obrany;
4. štátneho občianstva, vyst'ahovalectva, pris'ahovalectva, cestovných pasov;
5. meny, mier a váh, veci patentov, ochrany vzorkov a ochranných známok, vymerovania a mapovania;
6. colných;
7. dopravy;
8. pošty, telekomunikácií, poštovnej sporiteľnej a šekovej služby;
9. spoločného rozpočtu, spoločnej uzavierky, štátneho dlhu a schvaľovania pôžičiek pre spoločné potreby štátu a ich použitia;
10. daní, dávok a poplatkov, nakoľko tieto podľa § 18 tohto zákona slúžia na krytie výdavkov spoločných vecí, zásad nepriamych daní vôbec;
11. monopolov, spoločných štátnych podnikov, ústavov a zariadení. Výnimku tvoria štátne lesy a majetky, banské a hutnícke podniky, kúpele, ktorých vlastníctvo a správa prechádza na tú krajinu, na území ktorej sa nachádzajú;
12. právnej úpravy otázok hospodárskych a finančných, ktoré sú potrebné k zabezpečeniu rovnakých súťažných podmienok podnikania.

(2) Na základe súhlasu snemu Slovenskej krajiny. Národné shromaždenie môže jednotne riešiť aj iné otázky spoločného záujmu.

§ 5.

(1) K platnosti uznesenia Národného shromaždenia vo veci zmeny ústavnej listiny a ústavných zákonov vôbec je potrebné, aby väčšina, určená v ústavnej listine, zahrňovala v sebe aj primeranú kvalifikovanú väčšinu členov snemovní, zvolených na území Slovenskej krajiny.

(2) Aby zdôraznená bola zásada, že ústredná vláda republiky Česko-Slovenskej má požívať dôveru väčšiny slovenského národa, môže byť jednou tretinou poslancov zo Slovenskej krajiny podaný návrh na vyslovenie nedôvery v zmysle § 76 ústavnej listiny. Pre ďalšie pokračovanie platia doterajšie predpisy.

(3) K zákonom vo veciach § 4, odst. 1, bod 12 je potrebné, aby väčšina určená v ústavnej listine zahrňovala v sebe aj primeranú väčšinu členov snemovní zvolených na území Slovenskej krajiny.

§ 6.

Členovia obidvoch snemovní Národného shromaždenia, zvolení na území Slovenskej krajiny, majú hlasovacie právo len v prípade uznášania sa o veciach uvedených v § 4 tohto zákona.

§ 7.

(1) Zákon odhlasovaný Národným shromaždením vo veciach uvedených v § 4 tohto zákona, týka sa Slovenskej krajiny len, keď sa to v ňom výslovne vypovie.

(2) V takomto prípade zákon nech je vydaný aj v slovenskej pôvodine.

§ 8.

V Stálom výbore ako členovia a náhradníci pomerne budú zastúpení členovia oboch snemovní Národného shromaždenia, zvolení na území Slovenskej krajiny.

§ 9.

(1) Vo všetkých veciach v § 4 tohto zákona neuvedených zákonodarnú moc pre územie Slovenskej krajiny vykonáva Snem Slovenskej krajiny, volený všeobecným, priamym, tajným hlasovaním podľa zásady pomerného zastúpenia.

(2) Snem Slovenskej krajiny uznesie sa na ústave Slovenskej krajiny v rámci právneho usporiadania Česko - Slovenskej republiky.

(3) Zmena územia Slovenskej krajiny podľa § 33 ústavnej listiny môže sa uskutočniť iba po súhlase 2/3 väčšiny Snemu Slovenskej krajiny.

(4) K medzinárodným zmluvám ktoré sa týkajú kultúrnych, kultových a hospodárskych otázok výlučne slovenských a ktoré spadajú v zmysle odseku 1 do právomoci slovenskej krajiny, je potrebný súhlas snemu Slovenskej krajiny.

(5) Ustanovenia § 47 a odst. 1 a 3 § 48 ústavnej listiny vzťahujú sa primerane aj na zákony Snemu Slovenskej krajiny.

(6) Ustanovenia §§ 20, 23-26 ústavnej listiny vzťahujú sa aj na členov Snemu Slovenskej krajiny na celom území republiky Česko-Slovenskej.

Hlava III.

Moc vládna a výkonná.

§ 10.

Väčšina, potrebná v smysle § 57 ústavnej listiny k voľbe prezidenta republiky, musí zahŕňať primeranú väčšinu členov Národného zhromaždenia, zvolených na území Slovenskej krajiny. V prípade, že by tejto väčšiny nebolo možno dosiahnuť, voľba sa odloží na 14 dní, a ak by za tento čas k zhode nedošlo, voľba sa vykoná väčšinou, určenou v § 57 ústavnej listiny.

§ 11.

(1) Vládnu a výkonnú moc na území Slovenskej krajiny vo veciach uvedených v § 4 tohto zákona vykonávajú orgány republiky Česko-Slovenskej okrem bodov 4, 6, 7, 8, 10 a 12 § 4. tohto zákona.

(2) Na základe vzájomnej dohody príslušných ministerstiev možno jednotne upraviť otázky spoločného záujmu.

§ 12.

(1) Rozhodovania v ústrednej vláde republiky a podpisovania ich aktov zúčastnia sa členovia Slovenskej krajinskej vlády len vtedy, ak ide o záležitosti, týkajúce sa tiež aj Slovenskej krajiny.

(2) Ak sa vládne nariadenie (§ 84 ústavnej listiny) týka tiež Slovenskej krajiny, podpíše to aspoň jeden člen vlády zastupujúci Slovenskú krajinu.

§ 13.

(1) Zamestnanci ústrednej štátnej správy na území Slovenskej krajiny budú sa prijímať predovšetkým spomedzi príslušníkov Slovenskej krajiny.

(2) Do spoločných ústredných úradov, ústavov a podnikov bude prijatý počet obyvateľstva Slovenskej krajiny primeraný počet jej príslušníkov.

(3) Na území Slovenskej krajiny bude umiestnený počet jej obyvateľstva primeraný kontingent vojenských útvarov všetkých zbraní a služieb. Príslušníci Slovenskej krajiny zadelia sa predovšetkým do útvarov, ktoré sú umiestnené na jej území a podriadené Slovenskému krajinskému veliteľstvu.

§ 14.

(1) Slovenskej krajine, jej ustanovizniám a orgánom zabezpečuje sa pomerné zastúpenie vo všetkých spoločných ústredných ustanovizniach, radách, komisiách, výboroch a pod.

(2) Slovenskej krajine, jej ustanovizniám a orgánom zabezpečuje sa pomerné zastúpenie v medzinárodných organizáciách, úniách, radách, výboroch, komisiách a pod., v ktorých Česko-Slovenská republika dosiahla alebo dosiahne zastúpenie.

§ 15.

(1) Vo veciach, pod bodmi 4, 6, 7, 8, 10 a 12 § 4. ako aj v ostatných v § 4. tohto zákona neuvedených veciach, vládnu a výkonnú moc vykonávajú autonómne orgány Slovenskej krajiny.

(2) Vo veciach bodu 6 a 10 § 4 pokračujú krajinské orgány podľa predpisov spoločných ministerstiev.

(3) Hospodárenie štátnych dopravných podnikov (body 7 a 8 § 4 tohto zákona) usporiada sa podľa zásady, že Slovenská krajina samostatne a na svoj účet hospodári.

(4) Veci celoštátneho a spoločného záujmu budú riešené dohodou príslušných orgánov. K tomu účelu možno zriadiť aj spoločné orgány.

(5) Vládnu a výkonnú moc na území Slovenskej krajiny vykonáva krajská vláda, zodpovedná Snemu Slovenskej krajiny.

§ 16.

(1) Súdnu ochranu proti správny úradom Slovenskej krajiny vo veciach spadajúcich v smysle § 15. tohto zákona do ich právomoci poskytuje v najvyššej stolici súd zložený z neodvislých sudcov zriadený na Slovensku pre územie Slovenskej krajiny.

(2) Podrobnosti upraví zákonom Snem Slovenskej krajiny.

(3) Dokiaľ nebude zriadený Najvyšší správny súd na území Slovenskej krajiny, terajšia právomoc Najvyššieho správneho súdu zostáva nedotknutá.

Hlava IV.

Sudcovská moc.

§ 17.

(1) Súdnicstvo na území Slovenskej krajiny vykonávajú súdy, v to počítajúc Najvyšší súd, zriadené na území Slovenskej krajiny.

(2) Dokiaľ nebude zriadený Najvyšší súd na území Slovenskej krajiny, terajšia právomoc Najvyššieho súdu zostáva nedotknutá.

(3) Všade, kde hlava štvrtá ústavnej listiny hovorí o úprave osobitným zákonom, myslí sa na zákon Snemu Slovenskej krajiny.

Hlava V.

Spoločné výdavky.

§ 18.

(1) Na úhradu výdavkov spoločných vecí, vpočítajúc do nich aj službu štátneho dlhu, určený je výnos ciel, monopolov a spoločných štátnych podnikov a výnos nepriamych daní, ktoré určí Národné zhromaždenie zákonom.

(2) Ku zcudzeniu majetku, ktorý podľa § 4, ods. 11 prechádza do vlastníctva krajín, potrebný je súhlas Národného zhromaždenia.

§ 19.

Slovenská krajina, jej príslušníci, ich ústavy a podniky budú účastní na vecných výdavkoch rozpočtu spoločných vecí, podobne na spoločných fondoch, dotáciách a iných výhodách zo spoločných štátnych a štátom spravovaných prostriedkov v pomere daňového výnosu.